

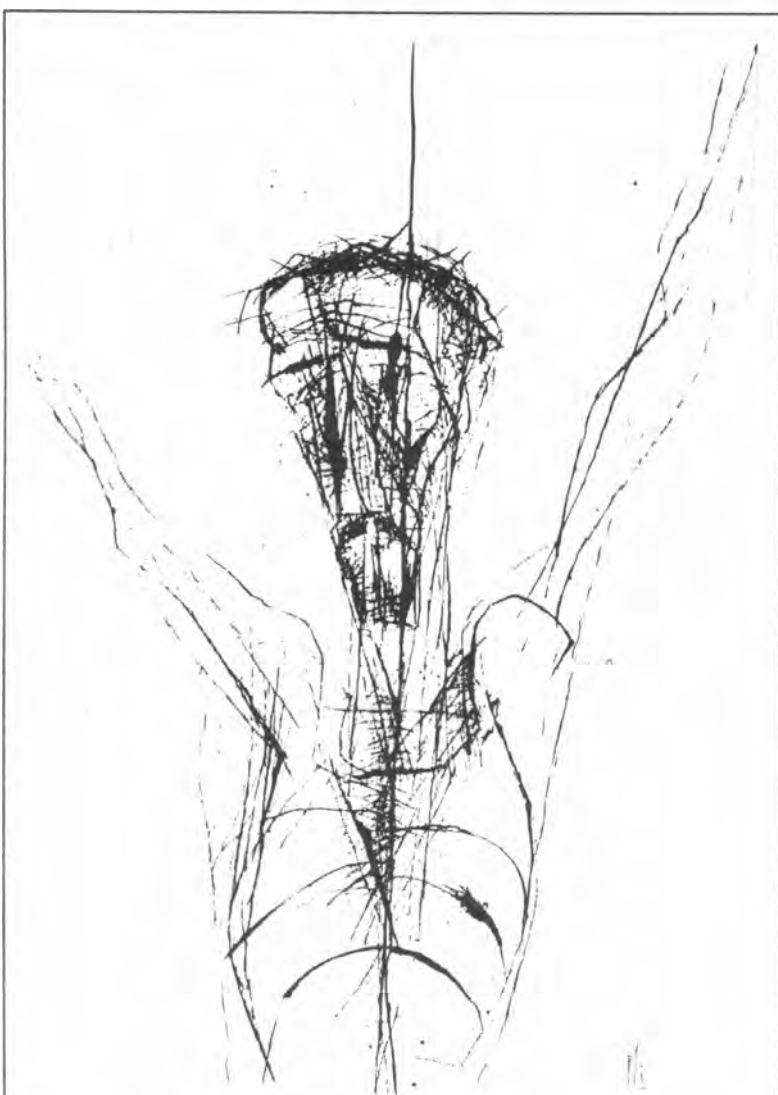
„Itt állok, talpig érv a létem”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
X. ÉVFOLYAM 1999. 6. (284.) SZÁM — MÁRCIUS 25.

ára 1500 lej

Az 1., 2., 3., 4. és 5. oldalon Plúgor Sándor rajzai

GÁLL ERNŐ

Weimar — Buchenwald

1999-ben Weimar — "Európa kultúrvárosaként" — hónapokig tartó művelődési, tudományos és művészeti rendezvények színhelye lesz. A város hét vezető kulturális intézményének kezdeményezésére konferenciák, színházi és operaestek, koncertek, kiállítások stb. követik majd egymást, s ezekre a megnyilvánulásokra Goethe — e "mega-jelkép" — születésének 250. évfordulója is alkalmat kínál. A hét egymással szövetkezett rangos intézmény (a weimari Nemzeti Színház és zenekar; a Liszt Ferenc nevét viselő konzervatórium; a Bauhaus-egyetem; a városi múzeum; a művészeti gyűjtemény; a buchenwaldi emlékhely és a weimari klasszikus hagyaték alapítványa) programfüzetét lapozgatva, egyrészt a bőség zavarával kellett megküzdennem, másrészt — *s ez a döntő* — újból szembesülhettem azzal a kettősséggel, amely a város történetét jellemzi.

A rendezők nem akarják véka alá rejteti ezt a kettős jelleget. Ellenkezőleg: tudatosan vállalják múltjukat, és jogosan azt tartják, hogy kevés olyan helység van Európában, s talán az egész világon, ahol ilyen sűrítetten vannak jelen egymás mellett, sőt egymás-

sal összefonódva a múlt örökbecsű értékeinek, a kultúrát s az emberséget képviselő hagyományainak, valamint a gyilkos tendenciáknak, az embertelenségnek a nyomai. Weimart mint Európa kultúrvárosát bemutató páratlan rendezvénysorozat egy olyan hagyományápolást kíván meghonosítani, amely nemcsak a múlt felé, hanem a jövőbe is tekint. Nem csupán azt ünnepli, ami nemes és szép volt a letűnt századok és évtizedek történetében, de a gonoszság, a gyűlölködés tobzódását is felidézi.

Igen, köztudott, hogy Goethe, Schiller, Herder és Liszt városa fölött, az Ettersbergen működött 1937—1945 között a buchenwaldi koncentrációs tábor, a náci terror egyik hirhedtté és rettegetté vált büntetőtelepe. De talán ismert az is, hogy Buchenwald nem kizárólag a szadizmus, a pusztítás színhelye volt, hanem az antifasiszta ellenállás szimbólumává is emelkedett. A múltból, s a jelenből leszűrte, valamint a jövőnek szóló tanulságaival Weimar a harmadik évezrednek üzen.

Amikor 1944 november végének egyik zimankós reggelén — >>>>> folytatás a 2. oldalon

- Horváth István emlékezete
- Szilágyi István: A harmincadik
- Egyed Péter: Sabrina, a Naplóból
- Kányádi András: A magyar Odüsszeusz
- Lászlóffy Csaba versei
- Szőcs István - Márton Rákhel
Nyelvek háborúja — és békéje
- SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Üvegkönnycseppek balladája

Székely János emlékének

*A szemüvegemen eső fut le,
mögöttem mindig én vagyok,
koponyám nem lát egy tanut se.
Lehet mindenki itthagyni.*

*Előlépek a függönyökből,
a bőr, a diszletek mögött
mire minden esélye megdől —
eszméletem felöltözött.*

*Itt állok, talpig érv a létem,
csak nem hat soha semmire —
én nyújtom, adom, kéremszépen,
ha átveszi — csak b e n n vigye:*

*napszemüveg, spanyolfal, rejték —
s alaposan figyelje meg,
egy-egy gyémántot le-leejtek
és fel sem tűnik senkinek.*

*Szemüregembe esővíz gyűl —
innen héttörpéké vagyok,
üvegkoporsóm belerezdül,
kocogtatják az ablakot.*

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

6

GÁLL ERNŐ

Weimar — Buchenwald

>>>>> folytatás az 1. oldalról

több napos, zsúfolt marhavagonban való utazás, éhezés után a vesztegelő vonatból ki tudtam tekinteni, egy szempillantásnyi időm volt arra, hogy megállapítsam: a weimari állomáson rostokolunk. És akkor már tudtam, hogy utunk Buchenwaldba visz. Történt ugyanis, hogy — még a nyár folyamán az egyik pesti újságban — olvastam a hírt a Weimar melletti koncentrációs tábor bombázásáról, amelynek során az ott fogva tartott Ernst Thälmann, a német kommunista vezetője is elpusztult. (A felszabadulás után tudtam meg, hogy a hír megtévesztő volt. Thälmann a tábor krematóriumában ölték meg.) Weimar aztán hosszú hónapokra eltűnt a tudatomból. A lét és a nem-lét határán nem az egykori költő-fejedelem városára, hanem szüntelenül egy levespótadagra gondoltam. Igaz, a felszabadulást (1945. április 11.) megelőző napokban, a közeledő amerikai hadsereget várva, hallottam, hogy az ellenállási mozgalomnak sikerült tudomást szereznie Sauckel, a weimari gauleiter, utasításáról, amely szerint — Patton tankjainak érkezése előtt — a lágert, lakóival együtt meg kell semmisíteni.

Sokáig nem volt erőm, hogy — több felszabadult társamhoz hasonlóan — lemenjek Weimarba. Találkoztam viszont lakóinak egy csoportjával, amikor — elgyengülten a barakkok között imbolyogva — megláttam őket. 1945. április 16-án körülbelül ezer weimari polgárt hoztak fel a táborba, hogy a még nagyobbreszt eltemetetlen hullahegyekkel szembeállításukra őket. Figyeltem arcukat, el-elkaptam riadt, iszonyattal teli, vagy éppen közömbös tekintetüket. Vajon mit tudtak, mit tudhattak és — főként — mit akartak tudni a házaikról, hététköznapjaikról nem is távol eső láger borzalmairól? Hányan voltak közöttük, akik — Daniel Jonah Goldhagen amerikai kutató heves vitákat kiváltó könyvének címe (Hitler's Willing Executioners) szerint — Hitler készséges cinkosai, bűntetteinek elősegítői voltak? A tőlem nem messze vonuló sorban, nőkben és férfiakban, idősokban és fiatalokban tudatosult-e a német klasszikus műveltség humanizmusa s az eléjük táruló rettenet közötti botrányos ellentmondás? Amikor már erőre kaptam, siettem én is az Ettersberg tövében fekvő városba, amelynek valamikori hangulatát Thomas Mann *Lotte Weimarban* című regényéből szívtam

magamba. Úgy adódott, hogy először Liszt Ferenc lakóháza került utunkba. Emlékszem, amikor kíséremmel bementünk, a gondnok és családja éppen ebédel. Aggodalommal, vagy talán félelemmel fogadtak minket, hisz előttünk nem sok volt Häftling léphette át küszöbüket. Furcsa érzés volt: nekünk — a tegnap még halálra ítéltnek — kellett őket megnyugtattunk. Nem a bosszú, hanem az a vágy hozott ide minket, hogy a *Magyar rapszódia*k szerzőjét meghíltó genius loci előtt tisztelgünk. Utána természetesen Goethe és Schiller weimari létének emlékhelyeit kerestük. Kettős szobrukat még védőburok takarta, a szép alkotás csak felszabadulásunk 30. és 50. évfordulóján indíthatott el bennem érzéseket és gondolatokat. (Az utcák s a terek 1945-ben még tele voltak tanácstalan, rémült menekültekkel és diadalittas *amykkal*, mi pedig feltámadt Lázárokként járkáltunk közöttünk.)

1975-ben, a tábor felszabadításának 30. évfordulóján már állt a nagyobbreszt lebontott láger helyén kiépített hatalmas emlékmű, amelynek központját Fritz Cremer — rám erős hatást gyakorolt — szoborcsoportja alkotta. Szenvedéseink és küzdelmeink időtálló, a holnapok nemzedékeit is megszólító

művészi mementóját láttam benne. Akkor még nem zavart különösebben, hogy az egész komplexum a NDK vezetőségének legitimációs igényeit is hivatott volt kielégíteni. Inkább az váltott ki bizonyos megütközést belőlem, hogy a százával felszállított fiatalok hancúrozása jelezte: nem a kegyeletteljes megemlékezés motiválja őket elsődlegesen. Abban az időben azt sem tudtam, hogy az emlékmű környékén azoknak a csontjai porladnak, akik (gyakran ártatlanul) az általunk elhagyott barakkokba beköltözött "2. számú speciális szovjet láger"-ben pusztultak el.

Ennek a XX. századra, a totalitarizmusok történetére oly jellemző ténynek a — jelentésteli —

tudatosítását Jorge Semprunnek köszönhetem. A Goethe-Schiller szobor melletti Nemzeti Színházban (oly sok nagy jelentőségű közeleti aktus és művészi produkció színhelyén) az 50. évfordulón kijelentette: "Sztálin elárulta emlékeink ártatlanságát."

Weimar neve számomra nem csupán a német klasszicizmust, illetve a modern művészi-építészeti (pl. a Gropius-féle Bauhaus) törekvéseket társítja. Nagy feszítő erővel munkált és munkál bennem a *weimari köztársaság* létehez és bukásához kapcsolódó bonyolult kérdéscsomó is. Nem értem, miért nem szerepel ez a problémakör a rendkívül gazdag műsorban? A weimari korszak (1919–1933), amely a Goethe-Schiller szobor szimbolikájának jegyében elfogadott alkotmány alapján bontakozott ki — minden ellentmondásossága, gyengesége és hibája ellenére —, a kortárs né-

met kultúra fénykora volt. Pusztán az irodalomnál maradvá, Thomas és Heinrich Mannra, Gerhard Hauptmannra, Lion Feuchtwangerre, Jakob Wassermannra, Erich-Maria Remarque-ra, Bertolt Brechtre, s még sok más alkotóra gondolok. A filozófiában és a társadalomtudományokban Jaspers, Heidegger és a Frankfurter Iskola vezetői jeleskedtek. Igaz, a demokratikus, pacifista a köztársaságot a restauráció maradi-jobboldali erői aknázták alá. Előbb az infláció, majd a nagy válság s a tömeges munkanélküliség véglegesen legyengítette. És mindenekfölött a versailles-i béke nyomasztó terhe nehezedett rá. Egyedül talán a szociáldemokraták ragaszkodtak

hozzá, ám képtelenek voltak hatékonyan védelmezni. A szektás szellemben politizáló kommunisták sokáig egy második, átfogó Spartacus-lázadásra vártak, s a fő ellenséget — még Hitlerrel szemben is — hosszú éveken át a másik munkáspártban látták.

Feltételezem, hogy a *Weimari beszédek* címmel — a Nemzeti Színházban — meghirdetett előadásokon és vitákon ezekről a változatlanul égető kérdésekről is szó esik majd. A nagy, hónapokon át tartó weimari rendezvénysorozat csak így válhat valóban a *nemzeti önreflexió új távlatokat is nyitó fórumává*.

A német könyvkereskedők rangos díjával 1998-ban kitüntetett Martin Walser, az ilyenkor szokásos — a frankfurti Paulskirchében elmondott — beszédében arra is sort kerített, hogy a holocausta való emlékezéseket is érintse. Véleménye szerint már itt az idő, hogy a "bűnbánó kultúra" szakaszát lezárják. Ő és társai a német kultúra nagy értékeihez kapcsolódó identitást kívánják előtérbe helyezni. Weimar Buchenwald fölé kell helyezni — állítja Walser.

Tény, hogy a holocausta való emlékezést sok visszaélés torzíja el. A "holocaustot ellopják a letéteményeseiktől", állapítja meg a *Die Zeit*-ben közölt cikkében (1998. november 19-i szám) Kertész Imre — és olcsó árucikkét állítanak elő belőle. Vagy intézményesítik, megszabják erkölcsi-politikai rituáléját, kidolgozzák — gyakran hamis — nyelvezetét, még a szavakat is ráerőltetik a nyilvánosságra, amelyek mintegy automatikusan kiváltják a hallgatóból/olvasóból a holocaustreflexet: egyszerűen minden lehető és lehetetlen módon elidegenítik". Nyilvánvaló, hogy szembe kell fordulni az effajta elidegenedés összes formáival. Utasítsuk el a "holocaustkonformizmust" és a "holocaustszentimentalizmust". Ne vessük alá magunkat a "holocaust kánon"-nak, és ne illeszkedjünk be a kialakított szertartások nyelvi világába.

Azt hiszem, a weimari rendezvények alapkonceptiójának sikerült e buktatókat, e veszélyeket kikerülnie, ami pedig Weimar és Buchenwald — Walser szorgalmazta — hierarchiáját illeti, a koncepció kidolgozói nem a merev különválasztást, nem az egyértelmű alá- és fölérendelést választották. Jól kifejezi ez irányú igyekezetüket az az elképzelés, hogy Goethe rajzait éppen Buchenwaldban állítják ki.

Talán így válik a kérlelhetetlen emlékezés meghaladhatóvá és jövőt alakító tényezővé.

Világítunk magunknak

Erdélyben nemcsak a külső tájak szépsége bűvöl, hanem belső tájakon, emléktájakon is átvezet az utunk: költött tájain ennek a külső-belső tragikumtól áldott és terhes világnak. Mire Horváth Istvánban is megtestesült érzékenysége a poézisre ennek a szépséges szülőföldnek, már ebbe az évszázadba fordult az idő, s más, új kísértések és mesterfogások ágoskodtak irodalmunk előtt, mint valami összehajló ágak, virágfüzérek. Így adódott, hogy aki 1909 és 1977, Magyarózd és Kolozsvár között járta a kijelölt utat, afölött is összehajlottak, de egybe is fonódtak: a népköltészet bölcsessége és a műköltészet finomsága.

Horváth István abból a sorsválasztotta, életcsiszolta poéta-típusból való volt, akinek fajtáját és küldetését — csak ebben a században is — annyiszor megújította, megfogalmazta, megtestesítette a maga hasznára és gyönyörűségére a magyar költészet: Sinka Istvánban, Gellért Sándorban például — és a szépérzék meg a költői mesterség egymással versengve vezették lelküket a legkiválóbbak seregébe. Mint minden igazán eredeti alkotó, Horváth István is folytatása mindannak, amit világraszóló és elkobozhatatlan vagyunkká halmozott anyanyelvünk. Mennyire jó költőink, nagy költőink megfogalmazásában is létezik már a magyar lét képe, üzenete, tanulsága a mai s a jövőbeli magyarok számára! Világítjuk az utat magunknak. Ez az izzás, melyben az Ő érzékeny élete is elhamvadt, melyben az Ő életműve is ott lángol — erőforrás nekünk, akik hiszünk a könyvben, a kitartásban és a költészetben, a legnagyobb próbák közepét is.

Horváth István melankolikus költő volt, a paraszti sors talán legnagyobb elégikusa, ingerlékeny filozófusa mindannak, amit évszázadok tartogattak, amivel évezredek hitegettek szegényeket, kisemmizettek, megalázní próbáltak, akiknek fel-feltörő keserve, zokogása, sóhaja és haragja, egyszóval válasza csakis ilyen lehetett s lehet, amígcsak halmozódó, emeletes elnyomás nehezedik rájuk, örvénylik felettük. Nincs fájdalommasabb vigasz, minthogy idővel dacoló versemlekműveknek betonnál tartósabb nyersanyaga a szépség s a megfoghatatlanság — s egy kicsit a tehetetlenség. Dehát a parancsolatait kótáblára vésette az Úr, mégsem tartják tiszteletben mindenhol. A szép szó legalább utólag vigasz, az igaz szó biztatás, hogy érdemes újra és újra felrakni lerombolt tornyaiinkat, mint a kicsi Horváth István tette, nagyapó lábainál abban a kibontakozó látomásában. Ez egyik üzenete az Ő néphez hű, de a kultúra magasságaiban köröző poézisének. A zúzmara nemcsak hideg, hanem gyönyörű is. A tűz nemcsak emészt, hanem melegít és éltet. A költő, ha valódi, nemcsak halandó.

Egyetlen igazán, tisztán játékos vonulata Horváth István költészetének, életművének, abban is megnyilvánuló hűsége gondolkodva átélte magyarózdai gyermekkorának, hogy mindig örömmel írt a gyermekek számára. A szürke kos felejthetetlen, népmeseifű prózája s a gyermeklapokban évtizedekig megjelenő, ebben a kötetben is felaranyuló versei is bizonyítják kitartó vonzódását és szeretetét a legkisebb, a legelső olvasó iránt.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

HORVÁTH ISTVÁN

Télhajnali varjúörvény

Pirkadat.
Csend,
hogy szinte hallom,
amint új szirmot vet a dér,
s megfagyott csillagszirkaként
villant kis, kékes sugarat,
míg a száguldó pillanat
briliáns élű, könnyű sarka
hangtalan-pengve hozzáér.

És a csendnek
ez önmagába
hallgató, fehér, szent percében
hajnali égen
óriás, hideg sóhaj támad. —
Mintha a kozmosz
süvöltne hangját bánatának,
hangját végtelen űrök
mélységének,
amely kezünkől átalverve
érzi égését szép sebének.

Szürke a menny,
s a téli égen:
döbbenet nézem —
fekete örvény forgását látom.
Rút setéten
tágul és szűkül,
s újra tágul.
Mintha a sötét éjszakából
fekete szíve kiszakadt volna,
s most az eget megostromolja.

Sodorják szörnyű
vak törvények.
Ezernyi sötét ellentétnek
egymásba fonott kavargása
köti egyetlen
gomolygásba.

Mint egy rettentő
téboly-kacagás
tép a csendbe a
csókavíjjogás.
Aztán elcsuklik.
Ég a hegyorom.
És a homálynak
puha vizétől árnyékok válnak el,
majd remegve
vigyázzba állanak.

Most lép az égre ragyogva a nap.
Sugárnyaláb fut végig az égen.
Csak egy pillanat —
és a fekete varjúörvény
középen sújtva szétszakad,
némaság fogja, csendbe dermed.

Helyén csak pernye szemetelget.
Óriás pernyék szállanak.

Magános, gyáva madarak.

Ózdiak

Megint ösvénnyé lapítottuk,
megint e szivóly, rossz sarat.
S hányszor és hány láb, mennyi őse,
amely ez úton elhaladt,
immár egy ezredév alatt.

Mondják, makacsok vagyunk itt mi,
ózdiak, de hát másként vajon
állhattunk volna, s ki állhatna
ezen a kötött őz talajon,
ha nem makacsul, ily szabadon?

Úsztuk térdig a sárt, de tudtuk:
ösvény lesz csak a talp alatt.
Bocskor, mezítláb járta, gyúrta.
De soha lelki-szolgahad
ezen az úton nem haladt.

Most se emelünk kalapot mi,
csak ha reánk is emelintnek.
Vagyunk annyik, mint bárkik, mások.
Fogadjuk, ahogy ránk tekintnek.
Magunk kötjük be sebeinket.

S százszor, ha sár lesz, százezerszer,
tiprunk rá ösvényt, járhatót.
Nem bukik el, ki nem alkuszik.
Köteleznek a nyomdokok:
az ősieik s mit én hagyok.

Nem vagyok az, aki voltam

Ó, szép határ, búzaföldek,
ébredezők, újra zöldék,
virágzó kékény ága,
szentgyörgybogár muzsikája,
lepkék, pirosak és kékek,
édes hazai emlékek.
Mért szálltok szívtöm falára,
árva lelkem asztalára?

Rideggé vált az az asztal.
Hideg szikla lett az a fal.
Egyik fekete abroszán
sír a jó a világ rosszán,
másikon, jaj, örök a tél,
bánatmohát lenget a szél.
Bánatmohát, és az aljban
erdő zug örök viharban.

Erdő s benne vadállatok.
Jaj, oda le ne szálljatok,
kékényvirág, szentgyörgybogár,
mert ott nincsen tavasz, se nyár.
Fény is ritkán téved oda.
Lapul benne ezer csoda
Sziklább az, miként a szikla,
és az égnél több a titka.

Mért szölongatsz, kis ibolya,
csermelyek halk csobogója?
Mezők hangja, mért jössz felém,
karjaid mért tárod elé?
Ne szeress: megtagadtalak.
Feledj el, mert elhagytalak.
Tékozló, rossz fiad lettem.
Az élet moslékát ettem.

Nem az vagyok, aki voltam.
Más istennek meghódoltam.
Kékényvirág, szentgyörgybogár,
mezőm hangja, emlék vagy már.

Szép pillangók, tavaszálló,
én állok, egyedül állok.
Nézem a nagy várost felve,
s zokogok, mint lomb a szélben.

SZÓCS ISTVÁN — MÁRTON RÁKHEL

Nyelvek háborúja — és békéje

Befejező rész

Ásó, kapa, nagyharang választja el a finnugristák szlávogermánofiliáját egy realista, előítéletmentes nyelvvizsgálattól, mint láttuk, a magyar tárgyalkotó szemlélet több más nyelvvel szemben nemcsak a kapát különbözteti meg az ástól (sőt kapafajtát is többet ismer, pl az említett sarabot), de — a lapátot és az ást sem tekintti egyazon eszköznek. Mivelhogy ásóval éppen lehet lapátolni, de lapáttal ásni már nehezebben.

Természetesen, a finnugrista etimológia a lapát szót is szlávból kölcsönöztnek tartja, nemcsak a magyar lapos szótól (és fogalomtól) szakítva el, hanem hasonló finn, észt, sőt még szamojéd megfelelőjétől is; ám lássuk előbb a harang szót is, mert ennek eredeztetése is tanulságos; sőt, pokolian az.

Bárczista szótáraink szerint a harang szó azonos a török (és a magyarba is átvitt) kazán szóval, mert hiszen kazánok és üstök ütögetése ősi jelző, híradási módszer. "Nem világos — panaszkodik azonban ez etimológiai szótár — a szóvégi török -n magyar -ng megfelelés, ez egyedül áll török jövevényszavaink között." Persze, nem világos, ha valakinek nincs "fülhallása" a magyar nyelv iránt. Hiszen a haranghoz hasonlóan hosszú kizengést, hangot fejez ki a cseng-bong-döng-kong-zeng-zsong igékben e záró hang, úgyiszlóván a harangozás dallamvonalát rajzolva ki.

Nemcsak e szavakkal való egybevetés nem jut eszébe egy botfűlű elemzőnek, hanem vizuális, alaki társításra sem képes. Nem vonja be a vizsgálata a korong szót sem, mivel az is, szerinte, szláv; hiszen több szláv nyelvben is a krug, az — kör! És éppen ezért a korong szónál nem érdekli az, hogy nincs-e vajon kapcsolata a kereng, kering igével, vagy a kerengő, karingó főnevekké lett igenevekké?

Aminthogy nem vizsgálják a harang szó első szótagjának sem a lehetséges összefüggéseit; például a hír szót, bár kínálkozó összefüggés felmerül a hírharang összetételben is; vagy a hár-ul, hár-amlík, hár-ít szokat, amelyeknek értelmében benne van a "terjedés, áramlás, terelés, arráb juttatás" képze-

te... Legvégül pedig, noha kinnálkozik hasonló hangzású, sőt hasonló vagy azonos jelentésű más idegen szó is, a mongol karangga, "érckorong", sőt: — gong!... ám mivel a mongol szó tibeti jövevény, "nem tartozik", nem tartozhat "ide"... Ugyebár, azok a mongolok s tibetiek olyan nagyon messze vannak; (tehát nem nyelvészeti alapú az elutasítás, hanem történeti-földrajzi vélt érvek alapján esik meg! Pl. ugyanezen okból a bakaras, azaz "kisaras" magyarázatánál sem veszik figyelembe a keleetszibériai giljakok bak szavát, ami ugyanezt jelenti.) A nyelvészet gyakran bakot tud löni, ha más, de általa nem jól ismert tudományok fegyveréhez próbál folyamodni, kifogyván a sajátjából. (A bak szerintük azért jelent "kisebb fajtát" a bakaras, bakmegy, bakszán, bakszékér szavakban, mivel a bak kisebb, mint — a bika!)

Tehát az egyetlen harang szónál a szótár legalább négy nagy hibát követ el, amikor nem veszi tekintetbe a hangzásbeli, alaki-szemléleti, tartalmi és azonos jelentésű és alakú másnyelvi megfeleléseket! (Kongkorong, hír-hár; karang-gong.) S mindezt miért követi el? Pusztán művelődéstörténeti előítéletből: a kezdetlegességben fogant és megmaradt finnugor népek nem képesek saját alkotásra! Mert ezt tanítja Michow, Strahlenberg, Schlözer, Miklosich, Zsirai, Bárczi s a többiek.

Mint többször is hivatkoztunk rá, Melich János, egykori legnagyobb szlávistánk, felülvizsgálta volt tételeit (Magyar Nyelv, folyóirat 1928. év I. II.), de ez nem hatolt el a katedra tudatáig:

"A kifejtettem felfogás lényegesen különbözik attól a

felfogástól, amely nálunk uralkodott s mai napig is uralkodik, s amely felfogás hosszabb ideig az én hitvallásom is volt. Mi azt hittük és sokan ma is azt hiszik, hogy a nyelv gyarapodásában, fejlődésében az a rész, amely a rokon nyelvekből meg nem fejthető, idegen nyelvi hatások eredménye, idegen nyelvi kölcsönzés. E felfogás, amely a Nyelvőrnek és iskolájának felfogása volt, lényegében Czuczor-Fogarasiék elveire való visszahatás...

...Mindez azért volt lehetséges, mert e felfogás a nyelv fejlődésében mindent rokon- és idegen nyelvek segítségével igyekezett megmagyarázni, a nem nyelvi okokból történt fejlődési lehetőséget pedig figyelmen kívül hagyta.

Az a meggyőződése, hogy túlzott volt s részben túlzott ma is az a felfogás, amely a jövevényszavak művelődéstörténeti értékére vonatkozik. Nézetem szerint egyedül a jövevényszavak minden más tényezőtől elvonatkoztatva egy-egy művelődési hatásról helyes képet alig adhatnak."

Amint a harang példája mutatja, zsákutcába kerül akkor is a nyelvészet, amikor az etnikumokon vagy kultúrovezeteken túl terjedő technikai, vallási vagy etnológiai fogalmak nyomkövetésétől dogmái miatt visszariad. Említettük a méh szó "hivatalos" eredeztetését "anyaméh" (uterus) jelentésben, melyet a szláv mjacs: "tömlő, hólyag, labda" szóból akarunk levezetni, annak ellenére, hogy a szláv nyelvekben uterus jelentése nincs, s hogy a magyar nyelvben fellelhető utalásokat (pl. "édes" anya, "édes" testvér, szemben a mostohával) nem vették tekintetbe. Ugyanígy nem vették tekintetbe az egyetemes művelődéstörténet tényeit sem. A már idézett múlt század eleji exegetáknál található például az alábbi ma-

gyarázat: Mivel a holdistennő (Artemisz, kinek papnői a melissa, mézzel összefüggő nevet viselték) védasszonya a szülésnek is (locheia, Dia Jana), és emiatt Porphir Melissá-nak hívták, a méh képze összekapcsolódott a Joni (cunus, hüvely) képzetével... Mintahogy az indiai költészetben is olykor a méh a szülés jelképe, vagy — és itt egy szerény, de jelentős adatot említve — németül a mézvirágnak a neve a Honigblume, másként: Mutterkraut ("anyafű").

Nos, a hivatalos finnugrista szófejtés a lapát szó esetében is, amikor azt szlávól kölcsönözteti, ugyanúgy jár el, mint a harang, korong vagy a méh szavak esetében.

Kiindulópontjuk, hogy a lapát szó azért "nem tartozhat" a magyar "lap-os" szavak családjába, mert -t hanggal végződik, s ez szerintük csak azáltal lehetséges, hogy e szó a szláv lopátá kölcsönzése, mintahogy az a körülmény is csak ezáltal válik érthetővé, hogy miért válik nyílttá vagy hosszúvá a második szótag magánhangzója?

Részletesen kidolgoztuk a lapát mellett még négy másik mezőgazdasági eszköz nevének elemzését (kapa, kasza, szita, rosta), de természetesen egy irodalmi folyóiratban ennek csak kivonata közölhető.

E szavakat nem mint szláv, hanem mint magyar szavakat vizsgáltuk, mert a magyar nyelvben töre és képzőre tagolva elemezhetjük, míg a szláv nyelvekben tagolhatatlanok. Ráadásul az eljárásban, amelylyel eszközök nevét teremtyük, a magyar, sőt a finnugor nyelvekben elterjedt szóalkotási módra ismerünk, amely éppenséggel nem jellemző a szláv nyelvekre. Ez a szóalkotási mód szófajváltáson alapul, a melléknévi igenév főnevesítésén: fúró, véso, daráló, szakajtó stb. Ez az -ó, -ő képző az -u, -ü-ből keletkezett nyíltabbá válással, amint a hajdu-hajtó, gyalu-toló, satu-sajtó, gyűszű; tüsző, furu-fúró párhuzamok is bizonyítják. (E példák a Czuczor-Fogarasi szótárból.)

Ez az -ó, -ő, illetve -u, -ü hozzáilleszhető olyan főnevekhez is, melyeket -at, -et képzővel alkottak igéből, amire a középkori nyelvemlékekben nagyon sok példát találunk, de újabb időkben is előfordulnak így képzett szavak: járat, méret, furat. Ez az -at, -et képző eredeti-

leg a -t múltidejű melléknévi igenév magánhangzós alakja (mint a *holt* — *halat* — *halott*, *múlt* — *mulat*, *múltot*, — *szület* — *szülött* stb. változatsorok is mutatják), s mint ilyen igéből alkotott főnevek képzőjévé lett. Ma nem nagyon aktív, az -ás, -és szorítja ki. A műveltető ige -at, -et képzője viszont ma is gyakori: "Mit csináltat": *vészt* (egy betűt), *furat* (egy lyukat), *járat* (egy lovat)... stb.

Mikor az -ú, -ű képzőt, a *fu-ru* analógiájára, hozzátesztük pl. a *hullat* szóhoz, még érzékelni tudjuk, hogy milyenszerű képzéssel van dolgunk. Tehát *lombhullatu*: lombhullásu, *lombhullati*: lombhullási, olyan jelző, mint *napnyugatu*-*napnyugvásu*, *napnyugati*: *napnyugvási*, *napkeletü*: *napkelésü*, *napkeleti*: *napkelési* (hely vagy időpont) stb.

Mihelyt a nyíltabb -ó, -ő képzőt illesztjük a *hullat* főnévhez, a szó elveszti számunkra a főnévi értelmét és műveltető ige jelenidejű melléknévi igenevébe csap át. Például *napkelető*, *napnyugatő* — ebbe már műveltetést értenénk bele. Sőt, ha -u, -ű képzős szavakba ütközünk középkori nyelvm emlékeinkben, mint *kinzatu*, *látatu*, *születü*, alig tudunk szabadulni a műveltetés beleértésének kényszerétől, mert a *látat*, *kinzat*, *szület* szavak szokatlanok a mai olvasónak, s az archaizmust mai szóvá korrigálva önkéntelenül *kinzató*, *látató*, *születő* jelentéssel ruházza fel *kinzás*, *látás*, *szülés* helyett. A *lepet*, *lapat*, *lopát*, *pallat* maibb képzővel "lepés, lapás, lopás, pallás" lesz; ha pedig eltekintünk a középkorban történt szóvégi magánhangzó kopástól, a *lepetü*, *lapatu*, *pallatu* stb. alakokat kapjuk. A nyelvtörténet arra is ismer példát, hogy amikor egy szóvégi magánhangzó lekopik, ennek ellensúlyozásaként adott esetben az utolsó szótag magánhangzója megnyúlik. Ilyen példa a *Szakadát* helynév, illetve határnév, melynek régebbi alakja *Szakadatu* volt.

Tehát e minta szerint *szakadatu*: *szakadát*, *lapatu*: *lapát*.

De történhetett más minta szerint is a szó kialakulása. A szóvégi nyíltá válásra példa a *lapály* (síkság) és a *Lapád* (síkon települt falu neve), de akár a *lapótya* (lepény) szó is idevehető.

Mindenesetre a *lap-* szótő, és vele kapcsolatban a *lep-* stb. által képzett szókrok rendkí-

vül kiterjedtek. Az biztos, hogy akár hosszúnnyelű eszközről, akár kormánylapátról vagy lapátkerékről, vagy evezőről van szó, a *lapát* szó maga lapos, lemez-szerű dolgot jelent, vagyis egy *lap*-ot. Egyes idegen nyelvek (lásd Vasmernél) pl. -t végződés nélküli alakokat is felsorolnak, mint az ír *lae*, *lopuio*: evező lapát, az ófelnémet *laffa*: lapos tenyér, evezőlapát, ófríz: *Lappe*: ásó; sőt Vasmer azt is közli, hogy hasonló szók találhatók az urali nyelvekben is: finn *lapió*, *lapia*, karéli *labia*, vepsze *labid*, észt: *labidás* — mind *lapát*, a szamojéd nyelvekben *labea*, *labe*, *loba* stb.

Czuczor-Fogarasi figyelmeztet, hogy ez szó "eredeti magyarságát annál kevésbé lehet kétségbe vonni, mivel a magyarban nemcsak gyöke közismeretű, hanem számos rokonhangsú s értelmű szók nemzetiségével áll összeköttetésben, holott a szláv nyelvben ezt nem találjuk... Sokkal több rokonságot mutatnak a latin megfordított *pala*, továbbá *palma*, *palear*, *palla*, *pallium*, *paludamentum*, *planum*, *planities*, melyekben "lapos kiterjeszkedés" az alapfogalom, valamint a német *platt*, a hellén *platis*, *plateia* szókban is." Finnül nemcsak a *lapió*: "lapát, ásó" létezik, hanem *lapa*: lapocka, evezőlapát, *lape*: lap, lapos oldal, sima felület, (mieken *lape*: kardlap), *lappa*: lapos, *lappu*: papírlap stb.,

lappa: fedél, takaró (leffentyű).

A vizsgálódás egy adott szakaszában a Magyar Történeti és Etimológiai Szótár földmívelésre vonatkozó szavaiból különböző statisztikákat állítottunk össze. Így például már a középkorból is adatolt mintegy 225 alapfogalmat jelentő szó közül csak 35 százalékot tennének ki a szláv eredetűnek tekinthetők, de amint a bevezetőben taglaltuk, a legfontosabb szavak egyrészt nem ezek közé tartoznak, másrészt, mint az előbbi példák is mutatják, a szláv eredetűnek tartott szavaknak több mint felénél súlyos egyeztetési problémák

detű szavak *háromnegyed* ezer évvel a magyarban való felbukkanásuk után válnak általánossá egy új, megváltozott jelentésben; és a szó eredeti szláv és későbbi magyar jelentése között olyan óriási eltolódás lehetséges, hogy jogos lehet a kételkedés: ugyanaz-e még az a szó? Hadd idézzünk szótárunk szócikkből: szlovén *tonja*: mélyvíz, víztócsa, mocsár; cseh *tun*, *tuné*: nem nagy, de mély tó, mély víz; szlovák *tona*: csendes és mély víz a folyóban; ukrán *tonja*: az a hely, ahol a halászháló kivetik, ugyanez az oroszban is.

Mindezek egy "elmerít, belefulladás" jelentésű szláv ige származékai... Az a körülmény, hogy a régi adatokban hosszú ideig csak a "halászó hely" jelentés mutatható ki bizonyosan, ó-keletiszláv átvétel felé mutat. Vagyis, ismételjük, egy a mai magyar köznyelvben jellegzetesen mezőgazdasági értelmű kifejezés a szlávból eredetileg mint nem olyan jött át!

Oroszul egyébként a tanya: *hutor*, *uszágyba*, vagy *logotiscse*; ez utóbbi "állati tanya".

A statisztikázásnál azonban felszínre jön egy másik körülmény is: hogy mit vettek fel a szótárba például a tájszavak és rétegszavak közül? Ez teljesen esetlegesnek tűnik. Azonkívül a szótárban a tulajdonnevek nem alkotnak címszavakat. Márpedig a földrajzi- és személynév- (vagy család-) nevek a nyelv legrégebbiről és leggazdagabb adatolt rétegét alkotják. Meg lehet-e írni egy nyelv etimológiai szótárát úgy, hogy legrégebbiről és legbővebben adatolt rétegét csak mellékesen és esetlegesen vizsgáljuk?

Van egy igen régi és szép szólásmondásunk, mely önmagában is olyan gazdag, akár egy régi francia regény: *Hal barát, hal számár, változik az apátúr-ság*. Úgy tűnik, ez a finnugrista nyelvészetre nem vonatkozik. Miután Bárczi Géza meghalt, a *Magyar Nyelv* folyóirat, melynek főszerkesztője volt, még sokáig arra biztatta az olvasót hátlapján, hogy kéziratokat B. G. címére küldjenek. Csak azt nem tisztázta, melyik temetőbe? Így magunk sem tudjuk, hogy mi lett a sorsa azoknak a kéziratoknak, amelyeket például a magyar nyelv németnek tekintett egyes jövevényszavairól írtunk? Melyik sírkertben vagy melyik levéltárban nyugszanak?

Ebből a körülményből két nagyon fontos tanulság adódik. Az egyik, hogy szláv ere-

SZÁNTAI JÁNOS

A sárkányölő (Rilke után szabadon)

in memoriam Ottlik Géza

Volt egyszer, hol nem volt, volt egyszer egy gyümölcsöző ország erdőkkel, mezőkkel, folyókkal, utakkal és városokkal. Isten egy királyt helyezett fölébe, egy agastyánt, öregebbet és bölcsébbet, mint mindazon királyok, akikről valaha is szavahihető dolgokat lehetett hallani, bár nem tudjuk, ez utóbbi kijelentés hitelesnek tekinthető-e, hiszen Isten végtelen hatalmánál fogva minden hasonló alkalommal igyekezett. Ennek a királynak volt egy gyermeke, egy leány, csodálatos ifjúság, vágy és szépség gyermeke; folytatnánk azzal, hogy haja fekete volt, mint az ébenfa, ajka piros, mint a vér, orcája fehér, mint a hó, ám ebből egy szó sem lenne igaz, hiszen a királynak pontosan olyan volt, mint más királyok maga korabeli leányai. Leginkább egy ág végén lengedező rügyhöz volt hasonlatos, mely semmit sem árul el a jelentéktelen, szürke burok mögött rejtőző mennyei szépségről. Kesergett is eleget emiatt az öreg király, fejét csóválgatva, mustárgatta gyermekét, azon töprengve, miképpen lehetséges, hogy leánya nem hetedhét országra szóló szépség, ha egyszer Isten akarataból ő a világ legbölcsőbb királya. Titkon néha arra gondolt, talán nem is csordogál királyi vér a leány ereiben. Bizton állíthatjuk, vak volt a király, amínthogy vakok voltak a lovagok, a miniszterek, az udvaroncok és mindazok, akik nem látták az egyszerű kérgen átizzó csodát.

Egy, csak egy lény tudta a nemsoká napvilágra kerülő igazságot tobzódva a még pihenő szépben. A Sárkány egy magas hegy tetejéről szemlélte a gyermeket, ám ahogy nőtt, feslett a rügy, kimondhatatlan szelídsége és szépségének hatalma úgy csalta a bestiát egyre közelebb, gyönyörének rabjaként. Végül, a királynak tizenennyolcadik születése napján a főváros előtt húzódó sűrű erdőben telepedett meg, hideg, nyirkos borzalmat árasztva maga körül. Akkorra persze a vaksi király számára is láthatóvá vált a leány tündéri szépsége, aki ettől a perctől kezdve némi szeretettel átszótt parttalan büszkeséggel tekintett gyermekére. Ilyetén atyai érzései következtében rettenetesen féltette leányát a Sárkánytól, mondván, hogy bizonyára azért jött, hogy az ország virágoskertjének e legszebb díszét orvul leszakítsa. Bár ha az igazsághoz hűek szeretnénk maradni, akadt az országban néhány filozofikus hajlamú lélek, aki azt állította, hogy minden ellenkező irányba mutató látszat ellenére léteznek titkos kapcsolatok a Szép és a Rettenetes között, egy bizonyos ponton kiegészítik egymást, akár a nevető élet s a mindennap közelben ólálkodó halál. Aggodalomra tehát semmi ok, állították e filozofikus hajlamú lelkek, ugyanis feltehető, hogy a Sárkány csak

azért telepedett meg a város szomszédságában, hogy közelebből illethesse tekintetével csodálatának tárgyát. Sőt, egyesek még ennél is tovább merészkedtek állításaikban, persze az életet a lenyakazás általi haláltól elválasztó vonal határán belül, és azt bizonygatták, miszerint a Sárkány szebbé, jobbá válik majd e számára üdvös közelség folytán, már amennyire egy ilyen szörnyeteg egyáltalán szebbé, jobbá válhat, és végül, mint olyan, megszűnik Sárkánynak lenni. Azt már természetesen nem merték nyíltan hangoztatni, hogy amennyiben az ember gyermeke következetesen ragaszkodik az említett gondolatmenet logikájához, úgy azt is tételnie kell, hogy a Sárkányhoz hasonlóan a királynak is szükségszerűen idomulnia kell csodálójához, hiszen ez az állítás messze túl esett volna az imént említett választóvonalon.

Nos, akár igazuk volt a filozofikus hajlamú lelkeknek, akár nem, tényként szögezhetjük le, hogy a Sárkány nem volt ellenséges az ifjú hölgygel, mint ahogy nyugodt lelkiismerettel azt sem állíthatja senki, hogy a halál az élet ellenfele. A hatalmas szörnyeteg áhítattal figyelte imádata tárgyát, ahányszor az marcona kísértői körében feltűnt a város piacterén. A király ugyanis továbbra sem volt képes elképzelni, hogy a Sárkány nem azért szállt alá a hegyről, hogy gonosz szándékkal elragadja leányát. Pedig a mindenség felett napként függő képzelet sok nyomorúságnak orvossága ezen a viálgon: angylaszárnyakat ad a porban csúszó-mászó féregnek, sámsoni erőt a székehez szegzett nyomoréknak, mindeneket ölelő hallást a süketnek, kristály látást a vaknak, isteni szót a némának, meleget lopva az emberi lélek legsötétebb zugolyába is. Ám a hatalmasok kincstárából láthatólag hiányzik a képzelet, bár ez némiképp érthető is, hiszen akinek minden napjai eleve a képzelet magasságaiban lebegnek, annak számára e ritka kincs értéke észrevétlenül aprópénzzé válik.

A hatalmas szörnyeteg talán fejét lesunyó kutyaként hevert volna a gyönyörű leányka mellett, s talán csak rútsága tartotta vissza nyelvét, hogy a legdrágább kezeket állati alázatossággal becézgesse. Ennek kipróbálásáig azonban természetesen nem fejlődött a dolog, egyrészt a királyt és környezetét megfertőző képzelethiány miatt, másrészt pedig mert a Sárkány mindazokkal szemben, akik véletlenül vagy önkaratukból hatókörébe léptek, könyörtelen volt, és — akárcsak egy látható formája a halálnak — mindenkit, gyermekeket és nyájakat sem kímélve, megragadott és fogva tartott.

Természetesen a király sem maradt tétlen — a Sárkány illetően viselkedését saját gondolatai bizonyítékának tekintette —, sürgősen kidoboltatta hát, hogy márpedig minden ifjú vitéze az országnak köteles — a haza oltárán teendő áldozat gyanánt — a szörnyeteg által elorzott javak visszaszerzéséből, valamint a trón várományosának védelméből részét kivenni.

Az ország lakói — béketűrő, dolgos emberek — szerették királyukat, így aztán a különböző rendű és rangú fiatal emberek hosszú sora vonult ki a város falai előtt húzódó sűrű erdőbe, akár egy idegen, távoli országba, hogy megvívjon a szörnyeteggel. Övék volt az egyetlen heves, ziháló órának hősiessége, övék volt abban élet és halál és remény és félelem és minden — mint az álomban. Eleinte a nép a városkapuk elé tömörülve vidám dalokkal és virágosóval búcsúztatta a biztos halálba induló bajnokokat, azonban a megszokás nagyúr, néhány hét múltával immár senkinek sem jutott eszébe, hogy számlálja ezeket a bátor fiakat, s nevüket valahova följegyezze, a vidám dalokról meg a virágkoszorúkról nem is beszélve. Mert eme sanyarú napokban a nép hozzászokik a hőökhöz is. Úgy gondol rájuk, akár a hascsikarásban szenvedő a sajtra: vidám napjaiban rajong érte, ha nagynéha hozzájut, nyomora idején azonban egykedvű megadással fogadja, csupán azért nem löki félre egyetlen mozdulattal, mert tudja, más nem segíthet rajta. Lassacskán senki sem érdeklődött az ifjú bajnokok sorsa iránt, nem tudakolták, indul-e újabb hős a sárkány ellen. Csak a bajnokjelöltek adták egymásnak a stafétabotot hűségesen, míg nem ők is belefásultak a végeérhetetlen küzdelembe, apránként elfeledték, miért is harcolnak voltaképpen, csak a szent kötelesség nemes mivoltába vetett tántoríthatatlan hitük pislákolttatta bennük a lelket.

És az ország népe egyre fogyatkozott. Először az ifjúság színe-virága pusztult el a Sárkány éles karmai között, aztán követte őket a "középszer", végül pedig az férge is elindult azon az úton, amelyet a filozofikus lelkek a sors kikerülhetetlen ösvényeként ecseteltek előttük bátorításképpen. Lassan-lassan hírmondó is alig akadt az ifjú nemzedékből, az ország leányai félelemmel a lelkükben fordultak királyukhoz, mondván, ha így folytatódik, hamarosan egy ifjú sem marad az országban, és akkor ők kénytelenek lesznek magukra venni a szűzi özvegységet egy gyermektelen asszonyélet hosszú éveire. A király megdöbbenéssel vette hírről a szent ügy illetén alakulását, és országának elnéptelenedése fölött érzett felindulásában megtiltotta alattvalóinak a további harcot. A filozofikus lelkek szerint éppen idejében, hiszen nemsokára teljesen elfogytak volna.

A Sárkány elleni küzdelmet azonban a király nem adta fel. Gyorsfutárokat menesztett a külországokba, egy olyan hírrel a tarsolyukban, amelyet hasonló helyzetben lévő királyok régtől fogva terjesztettek: az a bajnok, aki kiragadja országát e borzalmas halál torkából, elnyeri a királynak kezét, lett légyen az nemes vagy egy hóhér utolsó fattya. S jóllehet a külországi népek azon kérdésére, hogy mi is e harc oka voltaképpen, a hírnökök nemigen tudtak mit felelni, kiderült, hogy a külhon is tele van hősökkel, akik másról sem álmodtak, mint hogy megküzdjenek a vé-

rengző fenevaddal a magas díjért, amelyet egymás közt jobb híján célként kiáltottak ki. Ám hamarosan kiderült, hogy a külhoni daliák sem szerencsésebbek a hazaiaknál: csak azért jöttek, hogy meghaljanak.

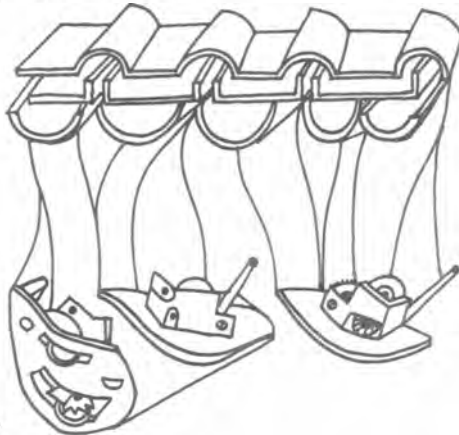
E válságos napokban a királylány harmatos lelkében különös változás ment végbe, talán a filozofikus lelkek által egymás között váltig erősített tétel bizonyságaként, ám az is lehet, hogy mégsem; ki láthat bele egy fiatal lány kósza sóhajoktól visszhangzó, barlangos lelkébe. Szíve ez idáig — az olyannyiszor szemébe ötlő gyásztól szorongva és az ország sorsáért aggódva — a szörnyeteg pusztulásáért könyörgött, most, midőn kéreztelenül egy erős ismeretlennek ígérték jutalomképpen, naiv érzése apránként szövetkezett a Sárkánnyal, s odáig jutott, hogy álmainak őszinteségében annak jóindulatához szóltak imái, és szent asszonyoktól azt kérte, hogy vegyék oltalmukba a szörnyű lényt.

Egy kora reggel aztán, amidőn a palota népe még javában aludta az igazak álmát, fáradt lovas dörömbölt a város kapuján. Rögvest a király elé vezették, aki, öreg és fáradt lévén, hálóköntösben fogadta. A lovas, az ország határait védő egyik előőrs katonája, lelkendezve jelentette, hogy egy távoli ország szülötte, öltözetéből, fegyverzetéből ítélve magasrangú méltóság, lépte át az ország határát. Nem válaszolt a katonák kérdéseire, komoran ült a lován, és tűzben égő szemekkel a messzeségbe nézett. Aztán hirtelen megsarkantyúzta paripáját és elvágtatott. A katona hozzátette, azt hiszi, az idegen azért jött, hogy megvívjon a Sárkánnyal. A király csak legyintett, mondván, az idegen hős is csak hős, elpusztul ez is, akár a többi. Ám a királylány, aki a függöny mögött állva végighallgatta a katona történetét, úgy érezte, menten megpattan a szíve. Érzékeny lelke sohasem vált a megszokás rabjává, így most beléhasított a mindenél tündöklőbb bizonyosság: ő az, igen, ő az a férfi, aki legyőzi a Sárkányt. Szívéből nyomtalanul elillant a Sárkánnyal való titkos kötés érzése, hogy helyet adjon az idegen bajnok iránti lángoló szerelemnek, amely úgy virágzott ki benne, akár egy tél marta kert közepén titkos hatalom által szárba szökkenett rózsa. Nem volt többé egy ismeretlen jöttment győzelmi ajándéka. Őhozzá tartozott, ehhez a fenséges, hallgatag hőshöz, az ő tulajdona volt, mintha az ő kardjának nővére volna. Szobájába futott, magára öltötte legszebb ruháit, és végigszaladt a városon, elújságolva mindenkinek, hogy a szenvedésnek hamarosan vége szakad, mert íme, eljött a Sárkányölő. Az emberek eleinte nem tudták mire vélni az események ilyenén fordulatát, hiszen a Sárkány jelenléte, meg a hősök végtelen, halálba vágató sora mindennapi életük részévé vált, így hát teljes-séggel elképzelhetetlennek tartottak egy esetleges változást. A filozofikus hajlamú lelkek sokatmondóan elhúzták két ujjukat a homlokuk előtt. Ám ha egyszer egy hír

lábra kap, nemigen állhatja útját semmi. Apránként, akár a hajnali fény, úgy szivárgott végig a városon az öröm. Becsusszant a legsötétebb zugokba, egy mozdulattal lefejtette a lelkekről a fásultság hályogát. A szomorúság szürke köde elvonult a város fölül, mindenki ujjongott, a feldobott sapkák kivirágoztak a levegőben, a tornyokban pedig szinte bukfencet vetettek a harangok. Most már a király is elhitte, hogy országa megszabadul a Sárkány fullasztó jelenlététől. Ünnepi ruhát öltött, és lánya, az udvar, valamint a város népe által kísérve kivonult a városkapuk elé, hogy kellő tisztelettel fogadhassa a Sárkányölőt. Dél volt. A tömeg hunyorogva figyelte az erdő szegélyét, mindenki elsőként akarta megpillantani a szabadítót. Valamivel később a kiküldött futárok jelentették, hogy a Sárkány vértengerben ázó, fejnélküli teteme ott fekszik az erdő közepén, ám a külhoni lovas nincs sehol, valószínű, hogy éppen a város fele lovagol, kardja élén a szörnyeteg levágott fejével. Egyesek azonnal látni vélték délcegen magasodó alakját az erdő sötét háttéré előtt. De nem jött senki. A királylány lelkében, mint tintafolt, terjedt el a balsejtelem: a Sárkányölő nem jön el. Megpróbálta maga elé képzelni a komor, verejtékel és vérral borított arcot, a daliás, páncélba burkolt alakot, amint megtáncoltatja lovát az ünneplő tömeg előtt, de ezúttal képzelete cserbenhagyta. Apjához fordult — a közelében álló filozofikus lelkek látni vélték az arcát apránként behálózó sápadtság láthatatlan ráncait — és futó rosszulletre hivatkozva (az udvaroncok együttérzőn bólogattak, érthető, megzavarta törekény lelkét a boldogság) visszavonult. A tömeg némán szétnyílt előtte. Legszebb ruhájának hosszú fehér uszálya magányos szürke csíkot húzott mögötte a porban.

De az agg király komolyan és méltóságteljesen ült a hevenyészett trónon. A miniszterek, lovagok, udvaroncok körülötte álltak, távolabb pedig a nép, akár egy halk szuszogó, ezerarcú állat. A várakozás öröme mindenkit megdermesztett. Olyanok voltak, mint egy sebtében kiforgott, gigászi szoborcsoport. Várták a hőst.

Az azonban már messze járt a várostól, és pacsirtákkal teli mennybolt borult föléje. Nem mondhatjuk, hogy komor volt, sőt, vidáman füttyöresztett. Egészen meglepedkezett tettéről, a városról meg a magas jutalomról.

Tóth A. 1997

LÁSZLÓFFY CSABA

Magyar jövő

"Mit csinál az önök szerencsétlen királya?"

a jelző — történelmileg a legtörekényebb s egyben a legbanálisabban valóságos is — változatlan! csupán az érdeklődés változik a legyőzött iránt már nem hangzik olyan fanatikusán mint egy (Vix)jegyzék vagy egy ítélet

téli sítúrákon a Magas-Tátrában nyár eleji (ügy)fél-fogadások alkalmával a whiskys pohár fenekére nézve egy valamely közép-európai karosszékekben akár egy jóslat (avagy hipnózis?): "Önök a legfejleődőképebb semlegesek" — — — — —

1999. II. 11.

Délutáni alvás

ha fiam kérdez kuss pokolgép! ("KRÁSZNÁ") hol a HORKA-nó pej? — reme róma nem telik új légióra

kifeküdni szűzi óra várni jóra ülni lóra mindegy: végső első óra

frankok gótok földbe ázott hernyón hizlalt látomásos alsók felsők mindig mások

muskétások szkizo-trének hátán obsitos legények génfaló oligofrének

billen palló világdeszka révületből rege lesz ma? (apolgat majd szoldateszka)

leépülve mit kívánsz ott? színleld bár ej! ropd a táncot szét ne lépd Ejrópa-láncod

gyűlnek ráncaid orozva ezer év volt széle-hossza Ázsiából balkánkoszba

délutáni alvás? kérdem fekszem összekoccan térdem fázni felni: furcsa érdem

írógépbillentyű-sor ha réges-rég a fűbe szórva mintha néma zene szólna

már csak el nem tűnő részek már csak gondolatban érzed merev szárnyak üres fészek

puszta ország halott korszak szétszedett nyelvben ki koslat csak idézet már nem jóslat

még egy sajtó — csak a vesztes égő alma amíg csend lesz még egy pont.

mondá mihez kezdesz?

1999. január 17.

SERÉNY MÚMIA 132

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '99

KARAFIÁTH ORSOLYA

Az az egy fok

Gátlástalan férjvadász lett a feministából,
hálóját az első bók után kivetette. Jaj neked,
ki könnyen fennakadtál! Csábos tekintet
helyett ezután csak vérszembe nézhetsz.

Az vagy, ki baráti körben durván sérteget,
otthon mégis a gyöngédség netovábbja.
Ki látszólag bodyboy, vad tenyészika,
ám belül félnék filosz, a szellem szócsöve.

Úgy vélem, elég már a sok kalandozásból.
Boszorkák, démonok többé ne kísértsenek.
Védőpajzs leszek a női szörnyek ellen.

Mellettem napfényes, nyugodt élet vár,
vidám napok, melyekben nincs semmi ördögi.
A fok, amennyivel szebb vagy, elég.

Köveskál, nyárelő

Hallgatlak. Traktól idézel —
"Estéként a teraszon
barna borral mámorosodtunk."
Mi ez a szomorúság?
Arcunkra ráborult a fény.

Itt nincsen lugas,
hacsak nem a június az.
Főlénk hajlik, mint a szőlő
pár éve egy másik kertben,
hogy önmagával ellephessen
mindent, mi nem idevaló —

Milyen hűs most az árnyék:
akár emlék is lehetne.
Tudod, a feledhető fajtából,
ami épp csak a perchez elég.

Lassan sok lesz az idő
és sok a pihenés is.
A könnyű holdernyő alatt
kempingszékekbe telepszik
a kártyapartik, vacsorák
valahány feltöltött perce
és olyan színi lesz minden,
mint vihar után a Balaton.

Nézd, a kertvégi csapból
már sötétség csöpög.
Hamarosan éjszaka lesz —
sűrű borként ömlik bele
az est poharába.
Halkan koccintok veled —
szemed mintha hullámszava.
Két kortynyi pillanat között
csillagpartján megpihenek.

Három

1. memóriajáték
arcokat juttatsz eszembe
megnyúlt ábrázatot
karikatúrát ócska vicclapokban
donásokat mik szinte minták
gyűrt párnám közepén

valahogy elgondolkoztatsz
arcod éle megkérdőjelez

2. öt óra múlt
azt mondtad felugrasz egy teára
s most tényleg csak pár percig maradsz
hűlő kortyok — kiürült poharad
nincs más talán ezért vártalak

3. mintha közel
nem mersz már mit kezdeni
velem tíz ujjad homok mellyel
játszom sivatagot széthullást játszom
feléptett várat tornyokat és játszom
ahogy elképzelem hozzámérsz

SZONDA SZABOLCS

Hasmánt kiáltozok tagbaszakadt reggel

"Látni a földet, látni csak egyszer
és soha többé."

(Kosztolányi Dezső)

Már látom: barna és benzinszagú
párával hímzett.
Oly közeli, hogy erőmet veszttem,
és letről nézem,
mi történik a talpas világban;
most mondom:
betonból-vasból szőtt kalitkában
hangok csíráznak.

Hasmánt delelőttdik, kiáltom,
hogy soha többé!
De forog közben a matt periszkóp:
göröngy & nefelejcs.

S jönni fog, mert jönni kell a pasztell
(jaj, most ne paszt el!):
ásó és szerelem: 2 kubikus
meg 2 lesbikus.
Mexalad, míg agyam rímbe hever
a hexameter.

Periszkóp Pál álma

a csillagvizsgáló az Ezüstkés
utcában van kanyargó
síkátorokból kerekedsz oda —
jártam arra és amit
láttam nem tartom bankban:
csalódásnak nagy egyébként
csak mint egy pagoda

mondom oly nehezen
leled fel mint a csillagot
mit kupolája mögül fáradt
szemek vizslatnak az ablak-
üvegen rejtett fény nem villogott
és — keresheted — nyoma sincs
mély titokillatnak.

Úgyhogy el is untam közben,
e kép rám többé nem tör, kész.

A nyakon s a bordaközben
ezüstérem & néma tőrítés.

Szám. Vetés

Légy fegyelmezett! — monda a költő,
és figyeltem az intelemre én.
Bár múlt azóta egy emberöltő,
nem tűnt ősdinak a rímes vélemény.

Úgy használtam, mint szikét az orvos:
fájva menteni segített nekem;
mint befűzött tűjét a szorgos
szabó, ki öltések közt nem pihen.

Hálóját pók így szövö szorosra,
már nem véve észre: maga köré.
Vergődhet benne, az izzó rosta
testéhez tapad, hisz végeképp övé.

Most, mikor az erős szál-téglákat
furcsa szellők tépdésik szakadtra,
tudni kezdem végre: a fék látszat,
és hogy ez nem kerül kirakatba.

Nincs türelmem verset írni.
Prózáról jobb nem beszélni.
Előbbi szinte magától...
... a folytatásban meggátol.

A 7. és 8. oldalon Bodor Anikó rajzai

SÁNTHA ATTILA Nagy érzelmek, jó mondatok, rossz szavak

(Demény Péter: Bolyongás)

Demény Péter verseinek olvastán ambivalens érzései támadnak a kritikusnak. Valahogy különösen hatnak ezek a versek a mostani befogadói környezetben, valahogy nem illeszkednek azokba a sémákba, amiket a mai költészetről kialakítottunk magunkban. Ugyanis amit Demény megpróbál végigvinni, az nem egyéb, mint visszahozni a romantikát, impressziót, szimbólumot a költészetbe. Vigyázat, Demény esetében a romantikát nem a mai, kissé szirupos melléköngéivel, hanem annak XIX. századi, a nagy érzések (szerelem, gyűlölet stb.) minél hatásosabb, grandiózussabb visszaadásának értelmében kell felfognunk (lásd Vörösmarty); ehhez jön hozzá egyfajta adyszimbolizmusra való hajlam, valamint Vajda Jánost, Juhász Gyulát idéző impresszionizmus. A kötet három ciklusából *legalább* kettő (*Song*, *Tájkép*) az érzésekről szól, hisz vajon ki foglalkozhatna a mai világban az érzésekkel, ha nem a költő? Az érzések visszahozása szempontjából akár üdvözlendő is Demény írástette, mivel (üdvözlendő?) kivételt képvisel a túlnyomórészt az Újholdas (intellektuális-metafizikus), valamint posztmodern (intellektuális-ironikus) hagyományokra építő jelenkori magyar költészetben.

Az, hogy miért fekteti az érzésekre a hangsúlyt, azonnal megvilágosodik, ha elolvassuk az első ciklust (*Távozás*). Ugyanis ezekben a versekben éppen az értelmezői attitűd a domináns, és hamar kiderül, hogy nem ez a költő erőssége. E ciklus, mely visszapillantás a szerző eddigi életére, verseire, felfogásaira és egyben leszámolás is mindazzal, ami korábban volt, stb. reflektáló attitűdöt kíván, és előhívja a költőben a definíciók kényszerét. Így többször is meghatározza, mit jelent neki a vers, néha egészen elfogadhatóan: "A vers — sziklát csapkodó zöld magány", "Dobrokkoljon a csend a versben" (*Költészet*, 8). Máskor viszont látványosan vall csődöt:

"A vers tarlón elszórt búzaszem,
Szerelmes galambok, csúnya csókák,
Halált rikoltozó varjak,
Tojásos kotló tyúkok,
Sarkantyúkat pengető kakasok eledele."

(Vers II., 10)

Ezt a verset érdemes figyelmesebben szemügyre venni, ugyanis tisztán megnyilvánulnak benne az értelmező Demény gyengéi. Míg az első sor teljesen személytelen leírást ad, a másodikban hirtelen bejön a személyes elem, amikor "csúnya csókákról" beszél (csúnya — teljesen személyes értékítélet, hogy mit tartunk szépnek vagy csúnyának). Egy akadémikus kritikus ilyenkor azonnal felkapja a fejét, és rosszpindulatúan megjegyzi, hogy a szerző megfigyelőképessége csodálatos, ha a csókanemzetségen belüli egyedet is képes szépek és csúnyák szerint osztályozni. Utána viszont újra leíró, értékítéletmentes jelzők következnek a varjakról, tyúkokról, kakasokról és egyéb nemzetségekről, úgyhogy a csúnya csókák behozása értelmetlen. A vers egyértelműen szimbolikus megközelítést kíván, viszont a szimbolikus szintek annyira keverednek, egymással ütköznek, hogy fáj bele a fejünk. Ugyanis tarló = női elv, búzaszem (mag) = férfi elv, a tarlót a mag termékenyíti. Aztán jönnek különböző állatok, akik megeszik a magot, megakadályozva a megtermékenyülést, végül még a kakas is jön, aki szintén megeszi a magot, hogy ezáltal homoszexuális vonzatokat hozzon be.

Ugyanakkor ebben az első ciklusban is van-

nak még jó versek (mint pl. a *Vers I.*, amely a jól elvégzett munkának a szükséztől dicsőre, vagy a *Vers III.*, amely újra visszafogottságával vonja magára a figyelmet). Viszont továbbra is működik az érzékeltetés helyett a megnevezés; hogy miért és miként is csúnya a csóka, az hiányzik: "tátott száju ronda nap." (*Vers III.* 15) Annyit legalább az olvasóra lehetne bízni, hogy következtessen ki, a tátott száj miatt miért ronda a nap, nem kell mindent a szájába rágni (mármint az olvasónak). Itt kell megjegyezni azt is, hogy majdnem mindenik versben van egy-egy szó vagy szókapcsolat, mely kilóg a kontextusból. Leggyakrabban a reflektálatlan adys (vagy más) viszonyok a zavaróak, mint az 1. *Dal*-ban (10), ahol az utolsó sor így szól: "héják véres szeretkezése". Nem az a baj, hogy Adyt parafrázálja, hanem hogy semmi újat nem ad az eredetihez (még hogyha nem férfi-nő, hanem szerző-mondat kapcsolatáról is van szó).

Az, hogy a költő tényleg olvas verseket, dicséretes dolog, de az apa nevének az emlegetése (Ady, Kosztolányi, Zrínyi, Szabó Lőrinc, Weöres, Jeleny, Apollinaire és mások) csak akkor érdeklő az olvasót, ha valami mást is kap ezáltal. A második, romantikus-impresszionisztikus részben is kísértene ezek a reflektálatlanságból adódó csetlések, így a *Song*-ban (20.), ahol az olvasónak az elején az az érzése, hogy *A fekete zongorát* olvassa, szabadon elmondva Ady után. A *Búcsúszonett*-ből (29.) Juhász Gyula nyakkendője kandikál ki, és az istennek sem tudok semmi újat felfedezni (vö. Juhász: "elmaradtál emlékeimből lassan, elfakult arcképed a szívemben" és Demény: "arcod s egész lényed megfakult"). A félreértés elkerülése végett, nem a mindenáron való eredetiség mellett török lándzsát, hanem azt mondom, hogy ezekben az esetekben nem igazán működik az intertextualitás. Ugyanis az intertextuális utalások funkciójának betöltéséhez, más szövegek képbe- és játékba hozásához egyfajta távolságtartásra (ironiára) van szükség — ez viszont Demény szövegeiből majdhogynem teljesen hiányzik. Ami van, az önironia akar lenni, de legtöbbször gúny vagy öngúny: "csak ülök és nézem a papírt, / s még azt sem mondanám, hogy tán 'merengek' (*Amatőr tercina*, 7.). "Állok a nyúlós rettenetben, / szememben furcsa, csillogó... / Győzelem ez, mégis viszolygás, / A győztes büszke undora. / Már csak háta van, a palást... / Elengedett az ostoba". Márpedig hogyan szeressen az olvasó egy olyan verset, amelyben a költő épp utálja önmagát?

Mindezek az ellenvetések semmit sem vonnak le a tényleg jó romantikus-impresszionisztikus versek (a két Jeleny-vers, *Szerelmes dal* Apollinaire *modorában*, *Zsoltár* stb.) értékéből. Inkább arról van szó, hogy Deménynek sikerült egy újnak tűnő hangot elkapnia, és a kritikus bosszankodik, amikor mindegyre egy-egy disszonáns hanggal, oda nem illő képpel, szóval találkozunk. A költő mondatai mindig jól hangzanak, érzik rajtuk a csiszoltság, a művészség, ám a szavak sokkal nehezebb diót jelentenek számára, megküzd velük, és közben verejtékezik. Valahogy nem éri a szavak külön-külön való erejét, és emiatt a jó versmondatok is megbicsaklanak. Ezek a kis inadvenciók pedig az olvasásra is rányomják a bélyegüket.

Demény Péter: Bolyongás, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997.

GORON SÁNDOR

Sehol

Sehol egy madár.
Csak árnyékuk
ragadt a földhöz.
Az ágak a föld,
a gyökerek az égből
felé törtek.
A levelek megálltak
hullás közben.
Vízintessé simultak
a bokrok e csöndben.
Hullámossá dermedt
a folyó. Olyan, akár
egy gyerekszoba
összegyűrt szőnyege.
Mágnesként vonzza
a felhőket a föld.
Csak meg ne akadjanak
a gyökerekben.
Sehol egy kő, amibe
belerúghatnék.
A folyóba lettek
dobálva egykor.

Emelkedés

akár egy
léggömb
lassan emelkedem
érzem a felhők
hó-illatát
de az égből
egyre távolodik
tőlem

Ulenspiegel monológja

Fordítsátok Flandria felé fejetek,
s nem láttok mást, mint
sanyargó népet. Engem,
Ulenspiegelt bolondnak néznek,
mert igazságról szónokolok
dicsőre jót és szépet.
Három évre száműzték hazámból
szolgáid Pápa uraság, hogy
cédulákkal váltsam meg bűneimet.
Apámat, a derék Claest
a hitért megégették,
s e fájdalomba halt belé anyám.
De jaj nektek zsarnokok!
ha késem a "halálíg hű penge"
elmetszi hájas nyakatok.
"Ich been ulen spiegel", vagyis
leketek igazságot osztó tükre vagyok,
mely megmutatja hűvelejtésétek.
Istenemre! Meglelem a "Hét Rosszakat
meg a Karikát", s akkor Világosság!
Életerő s Dicsőség száll a Tavaszi
Királyára, s dicső hazám szabadsága
máglyára vet titeket aljas
népgyilkosok, kik királyi allöveteket
szántok e népnek.
Hát Éljen a Koldus! Pusztuljon
Pöklekületű Hercegsége s a Vörös Kutya!
s ti mindannyian, kik az igaz hitűek
vérére szomjaztok, hogy örököljön
zsarnok uratok.
Isten! Adj erőt a Hallgatagnak, hogy
megmentsen minket szenvedéstől,
nyomortól, gyásztól. Hamvak
dobolnak keblemen s ha győz a hit,
mert győznie kell, könnyű lélekkel
térek vissza Néléhez,
hű kedvesemhez,
s akkor, majd akkor
fordítsátok Flandria felé fejetek.

Részletek CIORAN "Füzetei"-ből

Ha létezik elhibázott alakja az abszolútumnak, akkor az biztosan én vagyok. A megfelelő büszkeséggel mondom ezt.

Ha csak egy kicsit is magamba tekintek, az univerzummá formálódás vagy degradálódás előtti Káosz szívettépő kiáltásait halom, fájdalmas megosztottságát érzem legbelül...

Bátorságom negatív, saját magam ellen irányul. Életemet az előre megszabott iránytól eltérően irányítottam. Megcsonkítottam jövőmet.

Hatalmas előnyöm van a halállal szemben.

Egy üvöltöző filozófus vagyok. Gondolataim, ha egyáltalán gondolatok, dühödten csaholnak. Nem magyaráznak semmit, hanem robbannak.

Egész életemben vallásos tisztelettel viseltettem a vérben úszó és lelkiismeretfurdalástól szenvedő nagy zsarnokok iránt. Azért keveredtem az irodalomba, mert lehetetlen volt megölnöm valakit vagy magamat. Kizárólag tehetetlenségem és gyávaságom tett őrökká.

Olyannyira idegen tőlem minden cselekedet, hogy először el kell olvasnom Napóleon valamelyik életrajzát, hogy rászánjam magam valami megtételére...

Ha isten el tudná képzelni, micsoda nehezséget jelent számomra a legkisebb cselekedet is, erőt venne rajta a szájalom, vagy átengedné nekem a helyét. Mert tehetetlenségemben egyszerre van valami végtelenül hitvány és valami végtelenül isteni. Nálam nem lehet senki sem kevésbé életrevaló. Egy másik világhoz tartozom, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy egy világ-alatti világ vagyok. Démon köpedéke, engem bizony abból gyúrtak. És mégis, mégis!

Tegnap a Compiègne-ből Párizsba tartó vonaton. Velem szemben egy fiatal lány (19 éves?) és egy fiatalember. Próbálom legyőzni a lány vonzereje iránti érdeklődésemet, ezért elképzelem magamnak halottként, bomlásnak indult holttesként, szemeit, arcát, orrát, ajkait, mindent teljes rothadásban. Semmi. A belőle áradó vonzerő még mindig hatással volt rám. Ez az élet csodája.

Valamennyi belső ellentmondásom abból ered, hogy nem lehet annál jobban szeretni az életet, ahogyan én szeretem, s ugyanakkor csaknem folytonosan átélni az idegenség, a száműzetés, az elhagyatottság érzését. Olyan vagyok, mint egy falánk ember, aki azért vesztí el az étvágyát, mert folyton a hiányos táplálkozásból fakadó végelgyengülésre gondol.

Élhetetlenségemmel csak az a tulajdonságom ér fel, hogy képtelen vagyok eltartani magam. Kifolyik a kezem közül a pénz. Úgy lettem 47 éves, hogy sohasem volt jövedelemem. Semmit sem tudok felmérni a pénz szempontjából.

Egy amerikai kiadó, aki átutazóban van Párizsban, azért ír, hogy megkérdezze, meglátogathatna-e az "irodám-ban". Az irodám-ban?! Hát ettől lehet hányingert kapni egy életre! A telefon, az autó, a legkisebb eszköz

is elviselhetetlen undort és borzalmat kelt bennem. Szinte szakrális félelmet érzek mindennel szemben, amit a technikai zsenialitás létrehozott. Teljes idegenséggel tekintek a modern világ valamennyi szimbólumára.

25 éve hotelekben lakom. Van ennek egy előnye: sehol sem állapodunk meg. Nem kötődünk semmihez, életünk akár egy átutazóé. Mindig az az érzésünk, hogy az elindulás pillanatát éljük, végletesen átmenetként érzékeljük a valóságot.

Mindennel szemben idegennek érzem magam, bármi legyen is az. Biztosan sorsot vetettek rám. Megbabonáztak. Kézben tartanak. De ki?

Uram, miért nem adatott meg számomra az imádság? A világon nincs senki közelebb Hozzád, s nincs senki távolabb Tőled. Csak egy kis bizonyosságot, egy kis vigaszt kérek tőled. Ám te nem tudsz válaszolni, nem tudsz.

Néhány napja... készülődtem elmenni hazulról, s belenéztem a tükörbe, hogy megigazítsam a sálamat. Hirtelen kimondhatatlan borzalom járt át: ki ez az ember? Nem ismertem magamra. Hiába azonosítottam felöltömet, sálamat, kalapomat, nem tudtam, ki vagyok; mert nem én voltam. Mindez körülbelül harminc másodpercig tartott. Még akkor sem múlt el azonnal a borzalom, amikor sikerült magamhoz térnem, csak szép lassan csökkent. A józan ész birtoklása olyan privilégium, amitől megfoszthatnak minket.

Mit csinál? — Magamra várakozom.

Nincs minden veszve, amíg elégedetlenség vagyunk önmagunkkal.

A legnagyobb öröm az lenne számomra, ha látnám széttörögni és szétforgácsolódni, örökre eltűnni a Napot. Micsoda türelmetlenséggel várom és micsoda megkönnyebbüléssel szemlélem a naplementét!

Micsoda boldogtalanság számomra egy olyan korban élni, amikor a "reménytelenség" szót lejáratták, amikor használni ezt a szót annyi, mint kompromittálni magunkat!

Hirtelen olyan érzésem támad, mintha én lennék az univerzum Úra, s én birtokolnám minden titok nyitját! Szokásos gyámoltalanságom, a világgal szembeni fenntartásaim, jelentéktelenségem bizonyossága mellett hogyan lehet átélni egy ilyen erős és ilyen érdemtelen szédületet?

Amikor felfoghatatlannak és elfogadhatatlannak tűnik számomra a jövő, mindig olyan érzésem van, mintha győzelmet arattam volna hangulataim és gondolataim felett. Vagy inkább: mintha elnyertem volna a Kegyelmet.

Megtörtént velem, hogy szájalmat éreztem egy darab vas iránt, bármi iránt, olyannyira elhagyatottnak, szerencsétlennek, érthetetlennek tűnik számomra minden, ami csak létezik. Talán még a gránit is szenved. Minden szenved, ami formát nyert, ami kivált a káoszból, hogy elkülönült életet folytasson. Az anyag *egyedül van*. Ami csak

létezik, az minden egyedül van. Nincs senki, semmiféle isten, aki megszabadíthatná a világot ebből az ősi magányból!

Csodálkozva látom, mennyi időt szenteltem annak, hogy sajnálkozzak dolgokon, s elsősorban önmagam felett. De ha érek valamit, akkor az csak ennek az emberek szemében elvesztegetett, ám Isten szemében nem hiábavaló időnek köszönhető.

Tegnap a Jardin des Plantes-ban egy foka kimászott a medencéből, s a napon szendergett. Azóta is kísért ez az elbutult, fetrengő zsírtömeg: nehezen találhatnánk megfelelőbb képet a buta, tömör, kezdeti unalomra... (Én vagyok ez az akarathiányban szenvedő foka. Ezért nem hagy nyugodni, ezért gyötör azóta is.)

A múlt reggel elmentem a piacra (mint minden reggel). Miután háromszor körbejártam, otthagytam, mert nem tudtam rászánni magam, hogy bármit is vegyek. Semmi sem fogott meg, semmi sem vonzott. Egész életemben a bőséges választék jelentette számomra a legnagyobb veszedelmet.

Első valódi öntudatra ébredésemet az öt éves koromban (1916), egyik délután átéltem unalom krízise jelenté, amit nem felejték soha. Ekkorra datálódik születésem mint tudatos lényé. Korábban mi voltam? Egy közönséges lény. Személyiségem ebből a válságból ered, mely egyszerre volt hóbort és kinyilatkozás, jól jelezve az unalom kettős természetét. Hirtelen a véremben, a csontjaimbán, a lélegzetemben éreztem a semmi jelenlétét, mindenben, ami csak körülvevett. Olyan üres voltam, akár a tárgyak. Nem volt többé ég, sem föld, csak idő, a megmerevedett idő hatalmas kiterjedése.

Unalom nélkül nem lett volna identitásom. Általa és neki köszönhetően adatott meg számomra, hogy magamra találhattam. Ha sohasem éltem volna át, teljesen ismeretlen lennék magam számára, nem tudnám, ki vagyok. Az unalomban rejlik önmagunk felismerése — önmagunk semmisségének megtapasztalása.

Unalmam *robbanó*. Ez az én előnyöm a többi nagy uanatközőval szemben, akik általában passzívak és finomak voltak.

A múltkor egy angol újságíró telefonált, hogy megkérdezze a véleményemet *Istenről és a huszadik századról*. Éppen a piacra készültem, mondtam is neki, s még hozzáfűztem, hogy nem vagyok abban a helyzetben, hogy egy ilyen hóbortos problémáról társalogjak. Minél inkább múlik az idő, annál inkább lealacsonyodnak a problémák, a korra hasonlítanak.

Csak Isten és a teljesen jelentéktelen dolgok iránt tudok igazán érdeklődni. Ami a kettő között van, a *komoly* ügyek számomra teljesen valószínűtlennek és haszontalannak tűnnek.

Egy hónap szép idő után felhők takarják az eget. — Egész életemben rajongtam a rossz időért. A felhők megnyugtattak; amikor reggelként az ágyamból látom az elfutó felhőket, elég erőt érzek magamban ahhoz, hogy szembenézzek a nappal. De a napsütéshez sohasem tudtam hozzászokni; nincs bennem elég fény ahhoz, hogy ki egyezzek vele. Csak feléleszti, felkavarja

bennem a sötét erőket. Tíz ragyogó napsütéses nap az örülettel határos állapotba hoz.

Az időjárás legkisebb változása kérdésesé teszi valamennyi tervemet, majdnem azt mondhatnám: valamennyi meggyőződésemet. Az efféle igazán megalázó függés engem kétségbe ejt, lerombolja azt a kevéske illúziómat is, ami a szabadságom lehetőségére, s általában a szabadságra vonatkozóan még maradt. Mire jó önmagunk előtt tetszelegnünk, amikor még a Nedvességnek és a Szárazságnak is ki vagyunk szolgáltatva? Kevésbé szárnalmas zsarnokság lenne jó, másféle istenek.

Tegnap este 11 óra felé az utcán. Egy zokogó asszony megszólít... "Kinyírták a férjemet, Franciaország maga a romlottság, még szerencse, hogy én breton vagyok, elvették a gyermekeimet, hat hónapig orvosságokkal tömték stb." Először nem vettem észre, hogy örült, annyira valódinak tűnt szomorúsága (egyébként az is volt). Egy jó félóráig hagytam, hadd beszéljen, meg voltam győződve, hogy attól majd megkönnyebbül. Azután arra gondoltam, hogy siránkozásainkban mindannyian ilyenek vagyunk, hozzá hasonlóan cselekszünk, csak éppen nem teregetjük ki bajainkat az első járókelőnek. Én is gyakran azt hiszem, hogy üldöznek, hogy az emberek, a sors stb. áldozata vagyok. Ha szabad folyást engednék mániáimnak, nem olyan lennék én is, mint ez az asszony?

Írnom kell valami fontosat, valami olyat, amitől még a saját szememben is bocsánatot nyerek. Végső elkeseredettségből fog megszületni, mint mindig. Nem bírom tovább, robbanom kell, vissza kell nyernem a becsületemet, szét kell törnöm bukásom vonzerejét.

Szerencsétlen szokás, hogy mindig valami vagy valami *ellen* gondolkodom! Vajon arra irányuló készítem, hogy mindig a szellem eszközeivel harcoljak, nem valamiféle kielégítetlen gonoszszágból, nem valamiféle étellel szembeni gyávaságból ered? Az biztos, hogy tollal a kezemben mindig olyan bátornak érzem magam, mint az ellenséggel szemben sohasem.

Számomra írni annyi, mint bosszút állni valamin. Bosszút állni a világon, önmagamon. Szinte minden írásom bosszúállásból eredt. Tehát megkönnyebbülés volt. Ha valami csoda folytán eltűnne a bosszú, szinte az egész emberiség egészen addig ismeretlen mentális betegségek áldozatául esne. Számomra az egészség az agresszióban rejlik. Semmitől sem félek annyira, mint a nyugalomban való alámerüléstől. A támadás az egyik feltétele lelki egyensúlyomnak.

Ha minden nap lenne elég bátorságom ahhoz, hogy egy negyedórát üvöltsek, tökéletes lelki egyensúlyomnak örövendék.

Napjaim legjavát azzal töltöm, hogy beverem az emberek pofáját, ezt vagy azt szidalmazom, amíg csak öltre nem megyünk. Reggeltől estig még számomra is szégyenletes botrányokat okozok, ismeretleneket provokálok, mindent feldúllok az utamon — képzeletben, sajnos, mindezt csak képzeletben!

Szégyen, micsoda szégyen! Vitatkozás egy kereskedővel egy gázpalack miatt. Megfenyegetem, olyan haragra gyúlok, hogy

már beszélni sem tudok, csak remegek és ordítok. Úgy felbőszülök, hogy már nem ismerem magamra, nem "látom át" helyzetem, szemben szokásos dühkitöréseimmel, amikor látom magam nekihevülni. Tudom, mi hozott ki a sodromból — a kereskedő, akit már régóta gyűlölök, jöllehet csak kétszer vagy háromszor láttam eddig. Éreztem rajta, hogy *elégedett*, amiért nem tudja teljesíteni kérésemet.

Minél inkább öregszem, annál inkább belátom az erőszak haszontalanságát és kártekonyságát. Csakhogy tehetetlenek vagyunk a dühkitörésekkel, a heves vérmezsékléssel szemben. Bármilyen történik is velem, az első reakcióm mindig az erőszaké; hagyom magam nekihevülni egészen az örlöngésig, egészen az epilepsziás dühkitörésig, majd kifáradva megnyugszom, s elfordulok a tárgytól vagy az ürügytől, ami kihozott a sodromból. Az a tanulság ebből, hogy az értelem a szkepticizmusban rejlik, s mindig azzal kellene kezdeni. Csakhogy én éppen erre vagyok képtelen! Különben már régen megoldottam volna minden problémámat.

Gare du Nord. Óra mutatja a percek: 16 óra 43 perc. — Arra gondolok, hogy soha többé nem tér vissza ez a perc, hogy mindörökké eltűnt, elsüllyedt a megidézhetetlenség névtelen masszájában. Milyen haszontalannak és megalapozatlannak tűnik számomra az örök visszatérés elmélete! Minden eltűnik mindörökké. Soha nem látom viszont ezt a percet. Minden *egyedüli* és lényegtelen.

Az orvos, akinél tegnap voltam a bélproblémáim miatt, azt kérdezte, nincsenek-e "öngyilkossági gondolataim?" — "Egész életemben csak öngyilkossági gondolataim voltak" — válaszoltam neki. Elégedetten, akarom mondani: bárgyún nézett rám.

Ma este a Luxembourg kert körüli szokásos sétámon egyfolytában spanyol dalok refréneit dúdoltam magamban, nyilvánvalóan elég hangosan, mert mindenki utánam fordult. Olyanféle rosszkedvem volt, amikor a beteges izgalom túlhaladja a depressziót. Kívülről bizonyára bolondnak tűntem, vagy inkább *boldognak* (nem evilági módon, ám isten tudja, hogyan is). S bizonyos értelemben boldog is voltam. Mert gondolatban újra átéltem azt a talamancai éjszakát, amikor reggel 3-4 óra felé felkeltem az ágyból, kimentem a tengerpartot övező meredek sziklához — *hogy véget vessék mindennek*. Pizsamában voltam, fekete esőkabátot húztam rá. Néhány órája ott álltam már a sziklán, amikor a születő fény elűzte sötét gondolataimat. Már napkelte előtt olyan szépek tűnt számomra a vidék, az agavék az úton, a hullámok zaja, maga az ég, hogy tervemet semmisnek, mindenesetre elsietettnek éreztem. Ha minden irreális, akkor ez a vidék is az — gondoltam magamban. Lehetséges, sőt talán biztosan így van — volt a válaszm. Csakhogy nekem tetszik, engem elkápráztat és megvigasztal ez az irrealitás. A szépség nem tökéletes illúzió, töredékes, a valóság kezdete.

R. F., a buffalói egyetem franciaprofesszorának látogatása. Lengyel származású. Szülei Auschwitz-ban haltak meg. 1942-ben deportálták, akkor tizenkét éves volt. Egy állomáson leugrott a vonatról, s felszállt egy tehervonatra. Amikor a vonat (a deportáltak

vonata) elindult, kétségbeesett. Egy kruppliszákokkal teli vagonban találta magát. Krupplival táplálkozott; — Toulouse-ba jutott el a tehervonattal, ahol egy tanyán dolgozott. A Felszabadulás után Amerikába ment, mindenféle mesterséget űzött... Azt mondja nekem, hogy elégedett, szép felesége, jó fizetése van, szereti Amerikát. — Ez ellenkezik azzal, amit a legtöbb európai származású amerikai értelmiségi mesél, akik szinte valamennyien megkeseredett emberek. Mindezt alaptermészetének köszönheti: reménytelenségbe kellett volna zuhannia, ám ő egyáltalán nem boldogtalan. Boldogan vagy boldogtalanul *születünk*.

X-nek — aki rettenetesen szenved, mert felelősnek érzi magát felesége öngyilkossága miatt — azt magyarázom, hogy az öngyilkosság már ott lakozott a feleségében, csak az alkalom hiányzott, hogy megölhesse magát, s X legfeljebb annyiban bűnös, hogy alkalmat szolgáltatott rá, ez minden. "Az öngyilkosság benne lakozott, ahogyan a lelkiismeretfurdalás is önben" — mondom neki.

Mi a lelkiismeretfurdalás? Arra irányuló szándékunk, hogy bűnösnek lássuk önmagunkat, az afölött érzett örömről, hogy kínlódhatunk, hogy a valóságnál rosszabbnak látjuk és érezzük magunkat.

Napoleon 30 000 embert vesztett a wagrami csatában, s egyáltalán nem érzett emiatt lelkiismeretfurdalást. Pusztán rossz kedve volt. — De mire jó felemlegetni mindezt? Csak azok ismerik a lelkiismeretfurdalást, akik nem cselekszenek, akik nem tudnak cselekedni. Számukra a lelkiismeretfurdalás *nyújt cselekedési tért*.

Ma reggel 3 óra felé az École militariertől az Odéon felé menet teljesen kihalt melékutcákon jártam. Hideg volt, embernek semmi nyoma. Sz jutott eszembe, hogy egy olyan városban járok, amelynek lakói mind meghaltak egy szempillantás alatt (biológiai háború?). Nem volt bennem semmiféle félelem, sem pedig elégedettség. S arra gondoltam, hogy milyen gyorsan hozzászokunk a túlélő helyzetéhez.

Gyűlölöm az embert; de azt nem mondhatom: gyűlölöm az emberi létezőt [l'être humain]. Mert a "létező" [être] szóban van valami, ami számomra éppenséggel nem az embert juttatja eszembe. Hanem valami távoli, titokzatos, megkapó, a felebarát gondolatától teljesen idegen dolgokat.

Ha egyedül vagyunk, soha nincs olyan érzésünk, hogy eltékozzunk az időnk. Még akkor sem, ha semmit sem csinálunk. De társaságban csaknem mindig elvesztegetjük. Nincs semmi mondanivalóm?! Mit számít! Ez a semmi reális, termékeny, mert nem létezik terméketlen beszélgetés önmagunkkal. Mindig megszületik belőle valami, legyen az akár csak annak *reményisége*, hogy egy napon majd magunkra találunk.

Kicsoda ön? Ember vagyok, akit minden zavar. Azt akarom, hogy hagyjanak békén, ne foglalkozzanak velem, ne érdeklődjenek irántam. Azon fáradozom, hogy teljes érdektelenséget keltssek magam iránt. És mégis...

BENDE JÓZSEF fordítása

Magazine Littéraire n° 375 Septembre 1977 pp. 55-60

SZILÁGYI ISTVÁN

A harmincadik

Azt, hogy a kortárs magyar filmművészet kilátásait illető média-előrejelzéseket nem szabad komolyan venni, megszokhatuk. Azt is, hogy ezek örökké sandán lesajnálóak — csak az nem derül ki, hogy miért. Mert: cui prodest? A nyár derekán például arról hallhattunk a rádióban s egyebütt, hogy 1998-ban, ha év végéig két-három játékfilm elkészülhet, csoda lesz. Ennyiért pedig minek majd filmszemlét tartani.

Ahhoz, hogy a 30. Magyar Filmszemlét az előző évekhez képest már-már a dömping jellemezze: elkészült 34 (!) játékfilm, ebből 23 versenyzett díjakért; *kisérleti és kisjátékfilm* kategóriában jelentkezett 50, ebből versenyben 15; mint várható volt, a *nem fikciós film* most is megáradt: 34 futott versenyben, 111-et jegyeztek versenyen kívül. Persze a számok esetleg filmszalag-méterekeket, kazetta-tornyokat jelezhetnek vagy játékidő-perceket számlálhatnak, mindez pedig nem értékmérő kritérium. Az viszont kétségtelen, sommás ítélekezéssel az idén nehéz volna rendet vágni abban a kusza élménybozótban, ami a mai film(es) figyelmét szertérangatja. Egyébként mára mintha a gyengébb alkotások is kimunkáltabbak lennének, a megoldatlanságokkal küszködő félsikerese pedig meglepő artisztikum-mazsolákat kínál.

Szemle-szemle szertelenül

Olyan film, mely a közönség kegyeit keresi, s ennek elszántan elébe is szalad, igazából kettő készült: az *Ámbár tanár úr* (Koltai Róbert filmje) — csetlő-botló tanár bácsi közhelyes iskolaheccek közepett, gyaloghumor és hepiend; a másik a *63* (Tímár Péter filmje), ez "az évszázad mérkőzésének" nosztalgiahabos sikertörténetére akaszkodott rá, melyet aztán Eperjes Károly színészi remekléssel a sztori gyatraságán messze túlemelt. Egyébként mindkét esetben sorompóba szőlődnek a közönség színészkedvencei, s így a sikernek minimális a kockázata.

A mohó sikerhajhászásnak aztán meredek ellentéte az a filmes motyorgás, melynek szerzői addig csőrölik az érdektelenséget, míg a néző veszi a kalapját s tapogatózik a kijárat felé. Ennek "legékesebb" példája az *Egy tekercs valóság*, melynek alkotói nyolc darab háromszáz méteres filmszalagot aggattak egymás

után — vágás nélkül... Amúgy hadd mondja mindenki a magáét.

A lehetséges nézőszám nyilván az ún. kemény, máskor meg csak keménykedő akciófilmek számára sem közömbös. Ezek sorában talán az *Európa expressz* ígérkezik legsikerültebbnek (Horváth Csaba filmje), mely nyíltan vállalja a szórakoztató amerikai akciófilmekkel való rokonságot; csak itt persze egy ex szovjet maffiózó elkapása a tét, aki egy egész Bécsbe tartó gyorsvonatot ejt túsul. Van tehát zsarolás, üldözés, kaland, minden, ami kell. De ez így még mindig üdvösebb, mint ahol a texas-grillre neoszentimentális pudingport is hintenek, s ráadásul mondani valósnak szánják a lecsót, sugallván: nálunk az ember rég nem számít, hisz csupán a pénz melékterméke ő. *Körömszakadtáig* (El Eini Sonia filmje).

Néhány film esetében szerzők a riporterhűséggel "megfogott" valóságot próbálták játékfilmbe áttérlni, csak itt, ugye, különböző magasságúra szabott székekről lenne szó, melyek között rendszerint pad alatt köt ki az alkotás — akkor is, ha amúgy jobb sorsra érdemes. A *Pattogatott kukorica* (Gábor Péter filmje) valami efféle kétlakosság miatt válik érdektelenné; hiába az "életből vett" alaphelyzet, melynek állást vesztett, majd vállalkozásba kezdő kisember-hőse elszántan próbál megkapaszkodni, mert a sztorin végül az sem segít, hogy jönnek a gyufafejű, széles vállú lébehajtók, akik bűnügyi krónika felé pofozzák a történetet...

... Ha viszont krimit áldokumentumfilmnek álcázva indítunk, akkor azt legalább tegyük mókásan, mint mondjuk, az *Atelier* (Kádár Miklós Mihály filmje). Ebben ugyanis Miriam, a festőnő, és Adelaide, a félvér modell, nem hiába foglalkozik az emberi test anatómiai struktúráival (az "újfiguralitás" jegyében), mert végül nemcsak a velük videoriportot készítő művészettörténész csontváza ácsorog a műterem sarkában, hanem az eltűnt férfiú után nyomozó rendőrtiszt is ott zörög egy idő után...

A könnyedebb témakezelés talán a *Közel a szerelemhez* című zsaru-lávsztorit is ki tudta volna a maga kátyújából döccenteni (Salamon András filmje); ahol a pesti rendőrré avanzsáló tanyasi gyerek vonzalma mondódik el, mely vonzalom egy papírok nélkül lappangó megesett kínai le-

ányzó iránt ébred. Pedig lett volna némi esetlen bája a történetnek, ha azt az amúgy fölösen kínálkozó szokványbonyodalmak nem temetik maguk alá. Hogy ugye a "testület" az eseten megbotránkozik, s ez elkerülhetetlenül függetlenséghez vezet, és jönnek a zúrok csőstül: szolgálati fegyverrel hadonászás, kommandósok, fölívott erek, séta pizsamában a börtönkórház emeleti parkányán — ám hiába a felpörgetés-szándék, a mesén végül már az sem segít, hogy a születési műtő ablakában fölmutatják nekünk a kínai csecsemőt.

Amúgy akadt a szemlén értelmes mozi is, például a *Sitiprinc* (Kőszegi Edit filmje); rokonszenves következetességgel fölállalt s végigvitt — a századelőn talán még ponyván árult — mese a cigánykaravánhoz szegődött s ott fölcsiperedő szőke kisfiú kalandjairól. Van itt hát tenyérjósítás, szekerezés, lólopás és -átfestés, csendőrvizita, útszéli kereszt, huszárcsákó, börtön, hol miséz pap is — kistizenéves onokáknak sose rosszabb szórakozást. (Sitiprincnek börtönzsargonban az előkelő vagy jómodú rabtársat nevezik.)

Jókedvű rádióhullám-lovagok, frekvenciablók a *Kalózik* (Sas Tamás filmje) hősei; eleven itt a muzsika, a balhé, a szerelem — ez a mozi se csapja be a nézőt, ki szórakozni vágy — akkor se, ha a húszéveseket célozta meg.

Sokat ígért, ám ehhez sajnos túl sokat markolt is az *Alkimista és a szűz* (Kamondi Zoltán filmje), pedig a rendezőnek kiváló színészek, remek operatőr, minden rendelkezésére állt, csak mintha nem merte volna elhinni, hogy alkimistájának (ifjú számítógépes egyetemi ember) és a szertelen (már-már féktelen) szűznek az egymásba bonyolításából valami időtállóbb is kikeverhető. Az eszköz- és effektustúlhalmozás, na meg a *bizarrnak* oktalan hajszolása végül a Bözödújfalut elárasztó pocsolya vize alá nyomta a történetet. Pedig ez is jobb sorsra volt volna érdemes.

Talán a java

Mostanában mintha külön civil(filmes) kurázi kellene ahhoz, hogy az egymásrautaltak szolidaritását, vagy bármiféle közösségi gond kínálta leáldozott tematikát filmszalagra fogalmazzon valaki. S ha mégis, az ilyen alkotást majd mindig megnyomorítja a retorika, melynek nyüve rendszerint a "magházig" fúrja be magát. Az *Egy tél az Isten háta mögött* rendezőjének (Can Togay) viszont örvendő módos sikerült úgy közösségi sors-

Matej Matejka az *Egy tél...*-ben

drámát filmre vinnie, hogy azt végül a nagyon is kínálkozó retorika nem kísértette. A film terepe a hegyek, a tél s a kelet-európai rendszerváltások előtti világ szorításában rekedt kicsi település. Egyetlen rés, melyen át a boronaházakban didergő népség a tágsabb világra kiláthat, az esti mozi. A motoros, aki a filmeket a városból kihozza, balesetet szenved, s ezzel elsötétül a mozivászon is. A falu kocsmárosa egyszer a pincében évtizedek óta elfeledett filmtekercekre bukkan, mire Ladu, a kamaszfőhős és Lili, a kocsmáros felesége elkezd földolgozni ezt az "archív anyagot"; szétvágják a szalagokat, melyekből lelkes közönségük számára újabbnál újabb történeteket ragasztanak össze. Így hát estéről estére megint pereg a film, elevenedik a régi-új álomvilág. Ínség és szerelem, távolból nyomorgató hatalom, fennmaradásgondok az emberi létezés peremén — a "plusz terhelés" Can Togay filmjének méltóságát egyetlen ponton sem tudja megroppantani.

...De lássuk a glóbusz másik pólusát, ahová a *Tekerőlantos naplója* (Detre Gábor filmje) invitál. Egy ilyen cím hallatán valami öreg-európai környezetre gondolunk, és olyan főhősre, aki, mondjuk, régi zeneszerszámok szerelmese. Ehelyett a helyszín New York City, Gabriel pedig Kelet-Európából (Magyarországról?) odatántorgott sikertelen, meghasonlott filmíró. Mi is ez a rendhagyó alkotás? Valamiféle áldokumentum - film-monodráma, videonapló, melyet Gabriel, ez a hol zseniális, hol bomlott agyú művész, mielőtt végleg eltűnt volna, élete utolsó évében önmagáról rögzített. Kegyetlen, öntépo vallomás a felhőkarcolós "szép új világ" szellemesorsvasztó Babeléről, mely kíméletlenül kirekeszt, mielőtt érzékenységgel nem tud mit kezdeni. A szemleprospektus szerint: "A film angol nyelven, New Yorkban és Budapesten készült. Szereplői ismert amerikai színészek, van köztük Oscar-díjas, van Oscar-

díjra jelölt és van világhírű rock-sztár".

(KÖZBEVETŐLEG) Nyolc-tíz év magyar filmjeit végignézve számos féle, fajta tipologizálás kínálkozna — túl az ún. tematikai összevetéseken, skatulyázásokon is. Például az egyes korszakok színhelyválasztásának, forgatási fogásainak változó divatjai szerint. Így amíg a fél évtizeddel ezelőtti filmek kedvenc játéktere a metropolis pereme, ott is a gazos senki földje, a szeméttelp, a felrobbantott, elhagyott hídmaradványok s más mohos betonképződmények, no meg a rozsdás síneken ottfedezett tehervagon — mára a preferált díszlet a gyűjtőtő vízből fölágaskodó bőzdűjfalui templom s néhány szomorú házmaradvány. Vajha a Ceausescu korszak tájrombolói tudták volna, hogy tizenöt esztendő elteltével az ezredvégi magyar film számára micsoda díszletet "teremtene". A pusztulás e megrázó mementóját először Kézdi Kovács Zsolt örökítette meg, valamikor a kilencvenes évek elején, ám ő ezt egy monumentálisra méretezett monografikus filmszociográfia fejezeteként, ahhoz, hogy csak ezen a szemlén, ha jól számoltam, há-

verek kelléktárából hozniuk; motoros láncfűrészszel az áldozat lábát például játszi könnyedséggel el lehet távolítani, de a kerítésről lelógó drótdarab is megteszi, ha az ellenlábast meg kell fojtani, mi több, az ápolatlan betörőmancs egy egész arzenálnál többet ér, a piszkos ujjakkal szépen, módszeresen kitolható az áldozat szeme, ennek manapság oly műgonddal járnak a végére, hogy a szó szoros értelmében kocsányon lóg, a néző legnagyobb gyönyörűségére. Ebből a műveletből kettőt is bemutatnak nekünk egyetlen délelőtt; igaz, az egyik filmen ez csupán bosszúelőleg volt, mert az immár "szem-telent" végül meg kellett fojtani is. Így volt (Grunwalsky Ferenc által) megírva neki.

A *Visszatérés* (Kicsi de nagyon erős II.) című film (a Grunwalsky Ferencé) brutalitás dolgában kétségtelen az egész mezőnyt leiskolázza — tíz esztendőre visszamenőleg... Megtalan az elkövetkezökre is. A szemlekinálatról tájékozottabb jóakaróim óva intettek, mondván, a *Visszatérés* 118 perce erősen megvallatja még a horroredzetteket is — úgy látszik, efféle pszichés állóképességet nem szavaztak meg

Gáspár Sándor és Szarvas József a *Visszatérés*ben

rom film rendezője is újra fölfekezze, közülük kettő mozija befejezéseként, mintegy jelezvén: innen aztán nincs tovább. Furcsa művésztsáraság a filmes: oly elszántan keresik, hajszoják az "eredetit" — persze magának játszik mindenik —, hogy végül azt se veszik észre, rég ugyanazt a kottát nyálazzák egyszerre többben is. De játszszuk tovább a motívumkomparatiztikát, figyeljük meg, hogy például a kinyírás mikéntjének, hogyanjának sőt eszköztárának a divatja az évek során mint változott. (Ez nyilván az ún. kemény filmek pázmája.) Nos, a kilencvenes évek elején a baseball-ütő járta, ha rivális kocsmát s annak tulaját kellett szét- és agyonverni, majd lassacskán előkerültek a pisztolyok, ezeket aztán oly avatott kézzel kecsgették a fiúk, mint az öngyújtójukat; ha nem mára az igazi kemény mozi mesterei rájöttek, fölösleges a gyilkos szerszámot kézi löfegy-

nekem... Közben a *Visszatérés*nek a mozihorrorhoz majd semmi köze. Ott ugyanis mindig kilóg a lóláb, az, hogy valakik, akiknek ez a mesterségük, arra szerződtek, hogy borzongassanak, riogassanak (ezt rendelték tőlük; ennek a célnak megfelelően rendezték be a stúdiójukat stb.), ám épp mert e szándék nyilvánvaló, a néző számára a szellemi-érzelmi távolmaradás is biztosított. Ezzel szemben Grunwalsky filmjében semmi technicizált móka; itt még bár áttételeknek (pláné üzenetességek) sincs nyoma, ehelyett egyenes adásban a bűn komor realizmusa. Mi több, mintha még a szereplőit sem viszonyultatná ahhoz, amit megcselekedtet velük; a bűnelkövetés higgadtan szakszerű. Az, hogy a Bogár nevezetű főhős betörő, az itt olyan természetes, mint egy Nagy István-regényben az, hogy valaki cipész vagy asztalos, aki ráadásul a családját is szereti. A szerep-

lők tehát nem élnek meg "nekünk" a bűnt; hogy "hú, mi itt miket művelünk" ... Ahogy az embercsempészek az autóbusz fenékrekeszéből ketrebe terelik a keleti (pakisztáni?, szingaléz?) árut — ebben valahogy még a kedvüket sem lelik. Ahogy viszont a koros hölgyet élve nájlonszába csomagolják, majd rozsdás vashordóba rakják, melyre ráhegesztik a fedelet: ráérős profizmus; kénytelenek voltak vele, az öreg házaspárt valahogy ki kellett vonni a forgalomból ahhoz, hogy házuk, telkük motelépítés céljára megszerezhető legyen. Egyébként Bogárnak, a "visszatérőnek" sem nagymérvűsíti a történetét. Annyit tudunk róla, hogy valami régebbi balhéban gyilkolni kényszerült, miért is hosszabb időre el kellett tűnnie. Mielőtt meglepett, gondoskodott a családról, pár marék aranyékszert hagyott nővéreinek, unokahúgainak. Ezt aztán a prérít uraló banda Bogár távollétében kiverte a hozzátartozókból, úgy, hogy meg is nyomorított közülük némelyeket. A gyermekek állami gondozásba kerültek, a család széthullott stb. Bogár tíz év múltán visszatér, számba veszi a történeteket, sógorát, akinek a gyengesége a családra szakadt nyomorúságot okozta, megvakítja, megfojtja, a banda főnökét kinyírja, unokahúgainak megint kiméri az ellátmányt, aranyban a viaszosváson borítású konyhaasztalra és újra eltűnik. Talán újabb tíz évre. Egyetlen szürrealisztikus mozzanatot lebbenti a történetet (arasznyira?) a natúrvalóság fölé: a *Visszatérő* a víz mélyéről bukkan föl, majd miután végzett, ugyanoda merül alá. Ez ennyi. És bármilyen furcsán hangzik, az egésznek valami dermesztő méltósága van.

Amilyen lélekbénító volt a *Visszatérés*, éppolyan fölszabadító hatású a *Nekem lámpást adott kezembe az Úr Pesten* (Jancsó Miklós filmje). Három perc sem telik el a nézőtérén, s rájövünk, a mester bolondját akarja járatni velünk — aztán ráhagyjuk, tegye. És ezért a végén még hálásak is leszünk neki. Néhány mondat Jancsó szövegéből, mellyel filmjét ajánlja: "Mondja, kedves nézőnk, néhanapján elgondolkodik-e azon, milyen is a világ? Igen? Jaj ne tegye (...). Erőltesse meg magát, ne törődjön semmivel. Nézze, az emberen kívül minden állat tudja: legfontosabb az életben, élvezni azt. No, ez a mi filmünk egy kicsit hozzásegíti..." A *Nekem lámpást adott...* valóban ezen igyekszik. Nincs olyan egyetlen történetszál, mely végigvezetődne a 103 perces mozi-idő; ehelyett derűs ironiával kezelt (sőt lekezelt) helyzetek,

ahol fűgét mutatnak miesnapigondtehernek, s komikumforrás lesz a morbid is. Amúgy mozaikosan tördelődő groteszk cselekvésáradás. A legderűsebb helyszín "nemzeti nagylétünk" tán legjeleseb temetője, ott is a kerthe-lyiség, hol sőrt mérnek a spercen osztozkodó sírásóknak, akik néha maguk gondoskodnak arról is, hogy legyen kit elhantolniuk. Olykor ott sörözik az egyik asztal mellett Kossuth Lajos. A temetőben tébláboló szereplők aztán hol őrségváltó üzleti nagymenők lesznek, hol meg Lánchíd pártján reszkető öngyilkosjelöltek. Jancsó és Hernádi is megjelennek a filmben, pezsgőznek, míg meg nem halnak, az ő eltemetésük viszont bajjal jár, mert hamvaikat addig töltögetik egyik urnából a másikba, míg a szürke porállag végleg összekeveredik, hogy a gyászoló hozzátartozók végül már nem tudják, melyik a kié, az egyik sírásó meg is kóstolja, nem rossz, állapítja meg, miközben uj-jairól lenyalja a hamut, aztán mégis a szemétkukába önti "őket", ott a helyük. Jancsó ez alkalommal nemcsak hajdani kedvenc színészeiről mondott le s válogatott össze új csapatot, hanem eltekintett a kőrforgásos alakmozgatástól is. Bár lehet, erről a kőrtánc-koreográfiáról a Grunwalsky Ferenc (itt operatőr) kamerája "beszélte le", mely inkább a megiramodásos polkatáncrend fele vitte, rángatta el ezt a mozibolondériát. Kiderült, mára Jancsó poénos posztmodernül is jobban tud, mint számos ebben fáradozó ifjabb pályatárs. A *Nekem lámpást adott...* nyilván versenyen kívül futott, a díjakért tülekedők szerencséjére. Persze a külföldről meghívott filmkritikusok, akiket semmi "rendtartás" nem kötelez, a maguk Moskowitz-díját így is neki ítélték oda.

Az elmúlt években több ízben is az irodalom kínálta témalehetőségek felől próbáltam a szemléken bemutatott filmekhez közelíteni. Most a 30.-on a filmek rendezői ugyancsak mellőzték az irodalmi szöveget, úgy látszik, köszönik szépen, jól megvannak nélküle. Persze a sajnálatos szabályt erősítő kivétel azért az idén is kikerült: s ez a *Kínai védelem* volt (Tompá Gábor filmje). Jeles színházi rendezőnk ugyanis Csiki László azonos című remek novelláját kísérelte meg mozivásznonra átköltetni. Filmélményt, melyet ennyire magunkénak érezhettem, eddig az évente megrendezett moziderbi számomra egyet sem kínált. Külföldi nézőtársaim viszont elfogultnak ítélték lelkesedésemet, ez volt az első eset, hogy vélekedéssel aszinkronba kerültem velük. Rá-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

adásul a magyar "szakmabeli" részéről is inkább az elnéző hümmögés... Igaz, nekem a hadifogoly-történet külön is üzent, miután fölbolygatott bennem családi emlékeket, ám ettől még aligha magyaráznék bele a *Kínai védelembe* értékeket, ha azok ott különben nem volnának jelen. Márcsak a "való élet" kínálta alapötlet többszörös abszurditása is... Mely szerint egy erdélyi ember, aki a Keleti-Kárpátok valamelyik szorosában esik hadifogságba, hogy Északnyugat-Kínából kerüljön elő húszakárhány esztendő után; ahogy ez a rongyokba bugyolált, nagyszakállú többszörös gulágviselt — mintha más bolygóról — a hatvanas évek székelyföldi Romániájába megérkezik, s egy kisváros állomásán a vicinálisról leszáll... Azt az indóházi pánikot, majd hatósági tanácsalankodást; de itt a kálváriának még csak a tövében vagyunk, el kell indulni fölfelé... Persze rendőri segédlettel, és motorkerékpáron a párt, az állam, a titkosszolgálat egyik bugyrából a másikig. Ennek az emberszabású lénynak ugyanis, aki itt senkinek sem hiányzott, létezését, kartertéket, identitást kell teremteni, s ennek megfelelő küllemet — márpedig ez a Kirákádész-mosdatás az elvtársak számára nem mindennapi feladat, márcsak azért sem az, mert precedens nélküli. Külön öröndetes volt számomra, hogy hegyszorosostól, pártirodáig és sintértellegig a film valamennyi helyszínre hazulról hozott életkeret, ahol otthonosan mozog majd a honi néző képzelete. Ezzel szemben a szakma épp azt kifogásolta, hogy Tompa túl nagy tablókba merevítette az amúgy pergőbbnek kínálkozó történetet, amit még különálló jelenetekké is rendezett, s ezzel indokolatlanul mozaikosított. Ezekben a vélekedésekben persze a színpad felől jött rendezővel szembeni ellenérzés, féltékenységgel is megbújhatott. Amiken itt-

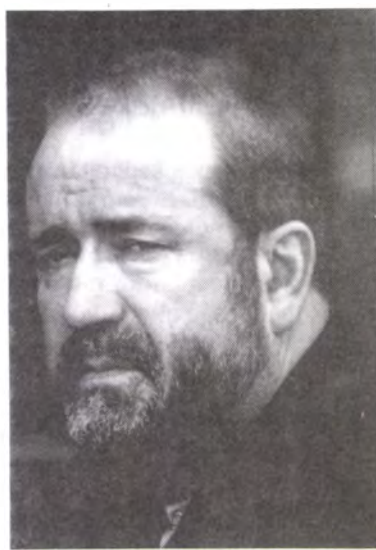

Győry Emil a *Kínai védelem*ben

ott magam is fönnakadtam: az olyan megoldatlanságok, melyek az elvtársi világ megjelenítése körül adódtak. Némely pártaktívista itt a hajdaniak proletkultosz ábrázolása negatív tükörképének sikeredett; az ifjú smasszereket pedig igencsak megszépítette az idő, galambszürke öltönyükben akárha az érettségi tablójukról szálltak volna le. Ám, mondtam, kicsire ne adjunk, fontos, hogy került egy remek színész Győry Emil, aki a főhőst alakítsa, és egy másik igen jó, a milicista szerepére, Dengyel Iván; és láthattuk Victor Rebengiucot, Maia Morgenstern meg más kiválóságokat — kár, hogy végül sem a zsűri, sem egyéb díjazó jóindulat nem méltatta elismerőleg teljesítményüket.

Végül lássuk a szemlén legtöbb elismerésben részesített alkotást, a *Simon mágust* (Enyedi Ildikó filmje). A forgatókönyv alapjául szolgáló történet ősmagja a korai keresztény hagyomány zárványaiban (pl. a legendás Péter-aktákban) ugyan már megtalálható, ám ezt Enyedi Ildikó nyilván modern, mondhatnánk, kortárs környezetbe plántálja át.

Az egyháztörténeti fáma szerint Simon mágus i. sz. első századában Számáriából érkezik az örök városba, valamiképp Szent Péter ellenlábasaként. Pétert nyugtalanítják a rivális csodatevők a Róma népét ámulatba ejtő cselekedetei: magasba emelkedése, lebegése, röpködése a város házai s a környező dombok fölött; mígnem a Szentnek sikerül Simon lezuhanását, s így megszégyenülését, végül halálát az égieknek imájával kieszközölnie... Más legendaváltozat szerint Simon tanítványaival eltemeteti magát, ígérvén nekik, hogy három nap múlva feltámad, ám elbizakodott vállalkozására ráfázik, s holtan marad a föld alatt. Enyedi Ildikó filmje e második változat kínálta ötletet használta föl, Róma helyett viszont Párizst választja a film életkeretéül. Simon ide is Keletről érkezik, ha nem is a birodalom végvidékéről; egy bűneset kiderítéséhez hívják, mellyel sehogysémm boldogulnak párizsi főzsaruk. (Köztudott, titokban gyakran fordulnak "látók", különleges képességű "megérzők" segítségéhez nyomot vesztett bűnüldözők.) Simon megfáradt, unott, rosszkedvű ember; megérkezik, várják, csak éppen a fogadására kiküldött tolmácsnő nem ismeri föl; félreértések múltán rendőrfőnöki iroda; a teendők fölvezetése; Simon unja az egészet, előre kéri a gázsit, amit a megilletődött stáb előtt ráérvén megolvas; elviteti magát a bűncselekmény helyszínére, kiküldi

Andorai Péter, a *Simon mágus*

kísérőit az előkelő lakásból, ahol az eset megesett, mondván, szeretne csendben eltöprengeni az ügy fölött, míg azok a lépcsőházban várakoznak (hosszú órákon át), addig ő megvackol egy tizenakárhányadik Lajos korabeli kánapén s kialussza az út fáradalmait. Ébredéstájéki félálomban rájön, az ablak előtt bóbiskoló hatalmas szobanövény hangulatingadozásait kell egy kutatóintézet felkérésétől visszamenőlegesen, hisz ha a növényt az áldozat gondozta, akkor ez azt is megmondja, gazdáját mikor gyilkolták meg s tán azt is, hogyan. Az ötlet beválik, a film a továbbiakban nem foglalkozik vele, már-már azt is mellékesen tudjuk meg, hogy a tettes kézre került. Ezután a java moziidő Simon csellengésével telik, azzal hogy mindegyre meg kell lépnie a hálálkodni szándékozó testület előtt, no meg a fiatal néger rendőrtelhetség előtt, aki mágusunktól tanulni vágy. Közben Péter, Párizs fölött, médiaszár mágusa kezdettől kerülgeti Simont, ki régi riválisa, be is cserkészi végül, hogy megmérkőzhessen vele. Simon szórakozottan rábólint a kihívásra; a máguspárbaj: három nap a fagyos föld alatt; mely idő eltelté után a várható feltámadás szenzációját szertekürtölendő, helyszínre sereglik a média. Ám Simon, a mágus, úgy végzi, mint hajdan Rómában az ősmódel.

Csak hogy létezik egy másik Simon is, a korosodó szerelmes férfi, aki fölött a dermedt föld megremeg, majd repedni kezd. Az a másik ugyanis szinte érkezése pillanatától egy francia diáklány, Janne, bűvöletében lézeng Párizsban. A lány valami kérdőívvvel állít meg járókelőket (szociológiai fölmérést végez?), mágusunk jámborul kerülgeti, mígnem a lány beül egy presszóba vele. Aztán még néhányszor. Ennyi történik — és mégis valamiféle szerelem. (Simon annyit tud franciául, hogy igen, nem, meg talán azt is, hogy kávé, bár ez

nem biztos...) Igazából arra sem emlékszem, hogy megérintették volna egymás kezét, s közben a visszafogott gesztusok mögött végig ott villódzott valami sugallatos erotika. Ahogy ez a fiatal leányzó (évei száma szerint alig 19 volt, mikor ráosztották ezt a szerepet) az öregedő idegen férfi iránt ébredő saját vonzalmára mint érthetetlenre rácsodálkozik — nos valahol itt lappang az a kifinomult artisztikum, melyet Enyedi Ildikónak sikerült helyzeiből előhívnia. Ehhez képest Simon és Péter versenyess magamegpróbálása hétköznapi téblábolás. Ezek után mi sem természetesebb: a mágusi adottságokat feltételező teendőknél az igazi csodához vajmi kevés a köze, merthogy az máshol keresendő, valahol egy presszóasztal cigarettafüstös légterében, két tétován egymásra bámuló arc között.

A *Simon mágus* alkotóinak három díjat is hozott: Enyedi Ildikó kapta a legjobb rendezésért, Máthé Péter a legjobb operatőri munkáért járót, míg Andorai Pé-

Enyedi Ildikó

tert a főszerep megformálásáért a legjobb férfialakítás díjával tüntette ki a zsűri. Utóbbi ezt a díjat megosztva kapta Eperjes Károllyal, akinek a 6:3-ban, valamint az *Egy tél az isten háta mögött* című filmben nyújtott színészi teljesítményéért ugyancsak méltán járt ki ez az elismerés. A legjobb női alakításért megosztva Csere Ágnes és Varga Klára, a *Visszatérés* szereplői kapták a díjat. A "nem fikciós filmek" zsűrije idén ugyancsak osztott díjat, s ezt a *dunai exodusnak* ítélte oda — ez azért öröndetes, mert a Dunatájón élők sorsáról sohase láthatunk ilyen őszinte dokumentumot.

Az viszont értetlenkedő felzúdulást váltott ki, hogy a szemle zsűrije fődíjat nem osztott, holott a köz megítélése szerint az idei mezőny átlagszínvonala jobb volt az előzőeknél. Lelke rajta. Lehet, gyalró vélekedés: szerintem, ha lett volna fődíj, az még több bonyodalmat okoz. Amúgy sohase rosszabb magyar mozi-derbit, mint az ideai volt.

EGYED PÉTER

Sabrina, a Naplóból

Máig sem tudom, hogy mi vezetett, vagy inkább és a hely szellemének megfelelően — Ki — azon az éjjeli úton a Lago di Trasimeno és Badia su Petroia között. Az európai utakon vezetett több tízezer kilométer után bízva elmondhatom, hogy sem Sabrina, sem én nem voltunk az a félős fajta, most is inkább csak neveltünk hát, ahogyan az eleinte elegáns, kihívóan tág út egyre vékonyodik, kanyarog, hurkokba téveszt és visz valahová az erdőben, nagyon érzékeny vagyok a hurkokra, ezek egyszerűen csak — még határőr koromból jön a dolog — ősz-szeállanak és lesz belőlük valami kihívó készenléti állapot, aztán meg mintha egy madárcsapat venné át az irányítást és elviszen. Amde Sabrina is, meg egy madárcsapat is, mintha sok lenne, és talán nem is ugyanaz az irány... Egykori hazámban voltak ilyen kanyargó és erdőben elvesző utak, és íme, már itt is kopognak az ágak a szélvédőn, mi meg csak nézünk egymásra és nevetünk, mások ezek az erdők, mint amikhez szokva voltam: itt a szegény föld úgy védi magát: az indák miatt két méternyi sem lehet beléjük hatolni, az egymásba fonódott tuskók lerántanak. Egyszer Badia su Petroia legszebb férfja — aztán ha valaki, az umber-olasz csak tudja magáról, hogy ő az — a szokásos esti összejövetelkor, a kihívó nagytmondás és dicsekvések szent alkalmával elmagyarázta nekem, hogy ezekből az erdőkből száz éve eltűnt az őz. Én meg csak arra gondoltam, hogy ezekből az erdőkből száz éve eltűnt az igazi vadász, aki mindig a kis patakcskák, erecskék és forrásocskák, meg azok hajlatai és gubbenői felé irányozza nesztelen lépteit, fülel, és egyszer csak felpillantva meglátja az őz figyelmesen rá szegzett bársonyszemét. Ahogy velem is történt.

És Anna? — nézett rám Sabrina az út-történet közben. — Anna az ő szerencsétlenségében? Az asszonyi szerencsétlenség itt más: az a sors, éppen úgy hordozza a férjét mint a keresztet, persze örökös nedves sóvárgással a kiszámíthatatlan iránt, hogy hát mégis, egyszer megiscsak megeshetnék, hogy az imádott férfi éppenséggel reá veti a pillantását, hogy ő is megkaphatná azt, ami a házasság szentségében kijárna neki. De nem, az isteni férj nem kegyelmez, hiszen az asszonyi boldogtalanság látványa alighanem feltétele az ő folyamatos vadságának, amelyet csak távoli vidékek hálósobáiban olt rekedten sikoltó özvegyasszonyokkal és hallgatagon karmoló szűzekkel. Anna pedig, mondom Sabrinának, Anna valahogyan más, mint a bosszúállók, ő mást fog csinálni, még nem tudom, hogy mit, de kétségtelenül nem fegyverrel. Mert a fegyverszekekrényt is láttam a házban: arzenál, és közöttük 12-es

Beretta Magnumot is, amivel a hallgatag fekete asszonyok szokták örökre elcsúfítani életük férfiát, aztán meg özvegységükben összeszorított szájjal őrzik egy elemi éjszaka titkát. Mely éjszakán egyszer s mindenkorra kiderült, hogy hol van a kínok poharának a mértékjelzője, egyben meg az elmulasztott boldogságé, amely Isten kegyelméből még az oltártól megillette volna őket. Mint mindig, most is kiszállanak majd a carabinieri, és az összes szomszédok egybehangzóan azt vallják majd, hogy Beppe, Osvaldo, Marcantonio, vagy akit akarsz, éjjel szerette tisztítani a fegyvereit, előző nap meg vadászni volt, a golyó meg biztosan benne maradt a csőben — nos hát úgy történhetett. De az az asszony sem mehet többet férjhez soha, és ott fog elszáradni emlékeinek házában és minden szentmisén a templom első padjában.

— De ez nem Anna... — jegyezte meg csendesén Sabrina.

— Nem... még Anna sem tudja hogyan, de igazság tétetik.

A hallgatásból megértettem, hogy velem egy véleményen van. Hirtelen megéreztem, hogy egy kanyar után immár nem az erdőnek ama karakteres, tömbös sötétjében haladunk, hogy előttünk más a levegő és más az éjszaka, éppen akkor araszoltunk át a gerincen, a kocsi lefele fordult, szembejött velünk a völgy fuvalma. Kisvártatva aztán a sok-sok apró, libegő fény, hol közeledőben, hol távolodóban, akár a délibáb, avagy az aszfaltról felszálló forró levegő. Eltöltött bennünket ez a sok-sok kis libegés, magányos manólag egybefonódva meg szétválva a sötétség szélén. Nem is nagyon növekedett, majd egyszerre csak ott szaladtunk mellette. — Ó, hiszen ez a kolumbárium — nevette el magát Sabrina. És még csak a holdfény hiányzott, és persze meg is jött, úgyhogy elolvastattuk a falucska nevét is, amint ott virított a pedáns fluoreszcens zöld helységnévtáblán: San Zeno di Pistrino di Petrelle. Csak az a kár ebben a név-gyönyörűségben, hogy nem *pi-pistrino*, azaz denevér — mondtam volt Sabrinának, manó és holdfény, denevér. Avagy egy nagy játék. Nagyon régóta rájöttem már, hogy az Uristen — többek között — a legnagyobb játékos is, persze, ismerem Blaise Pascal párbajtőr eleganciáját mondait Isten valószínűség-matematikájáról, most viszont mégsem egészen erről lenne szó. Később persze megértettem, hogy valamiért engem is idevezényelt, erre a vidékre, éppen. Évekig tartó keresés, hajchó és hajsza nyomán éppen San Zeno di Pistrino di Petrelleben vásároltunk egy kis lakást Sabrinával, azaz egy valamikori kolostor egyik részletét, amit a századok folyamán lakhatási célokra átalakítottak. De még csak nem is arról beszélék én a játék kap-

csán, hanem méginkább arról, hogy a fennvaló idevezényelt, és valamiért, és ez a valami természetesen az élet és a halál, élni vagy meghalni. A többi nem tét, de ha mégis van, akkor felesleges, ismeretlen, éppenséggel káros. És persze ismét csak évek múltán a fellelhető legrészletesebb térképen végig követtem akkori éjjeli utunkat: akkor este az etruszk főváros, Cortona felé iduntunk vissza, majd onnan Trestina felé, a legmindennaposabb vonalon: Torreone, Castello Gilardi, Passo Cerventosa, Valle Dame, San Leo Bastia és — igen, itt tértünk le balra, Olmóba nem értünk el immár — és ez az út nem szerepel a térképen sem, és azóta sem találtuk meg soha. Egyszer aztán megkérdeztem Petrelle legidősebb és egyben legokosabb emberét, Rogerio Borbonet (aki, ha Olaszország nem éppen köztársaság lenne, il Barone Rogerio Borbon lenne, amúgy pedig Monsieur le Baron Roger de Bourbon), hogy miképpen lehetséges ez?! Hát azt mondja, hogy lehet, erdei, feltáró, vagy katonai út volt az, avagy valamilyen restaurációs célból építették, avagy éppen elhagytak egy *aziendát* és azért aztán meg felszámolták, avagy maga az erdő nőtte be, verte föl, hamar megy itten az ilyesmi, meg aztán tudja, ez etruszk vidék volt eredetileg, s itt sok minden lehetséges. De ne is keresse többé, legyintett; jobb lesz, ha nem is keresi többé — furcsa mosollyal megnyalta a szája szélét, jobb lesz magának, ha nem keresi többé azt az utat. A *tombák*, tudja azok az egykori *tombák*, egy egész nép, egy másik nép van itt alattunk, uram — Rogerio fölemelte a kezét, villogott öreg sasszeme — Porsenna király népe, mert nem igaz, hogy azokkal összekeveredtek, mind egy szálíg megölték azokat a rómaiak, uram! (Nekem mondja, egykori hazámra gondoltam.) És aztán, ha majd jobban körülnéz, meg tájékozódik itt erre felé a völgyben, még sok mindenre rá fog jönni, uram. Persze, ezek, tette hozzá gúnyosan, ezek, mutatott körül — megértettem, San Zeno di Pistrino di Petrelle népéről van szó, valamelyik Bourbon apát monostorjobbágyairól — mit tudnak ezek, meg minek is tudnák mégha, akkor is... Persze, hogy az Isten jókedvében játszik, nézze, egyezzünk meg abban, hogy a mi számunkra felfoghatatlanul avagy megragadhatatlan helyeken is időnkben elmozdít valamit, mégha ez magának, mondjuk játéknak is tűnik, vagy annak tűnhetik, mert hát mit érthet meg egy kálvinista a misztériumból. — Rogerio most megint elérkezett beszélgetéseink végpontjához, tudtam, ilyenkor, hogy szedelőzködhettek. A misztérium mint pont a minden mondatainak a végén, a titok, mint akármely mondat befejezése.

A Lago di Trasimenoval és -nál persze nagyon sok minden elkezdődött. Különösen a szezon kezdetén volt meg az a *fascinója*, május végén, június elején, amikor még

nem lepték el a komor tekintetű nagycsaládok, amikor még magában volt a tó, de már megjelent Alberto örök ványadtságában és lehetetlen energiáival, a strand és a csónakok abszolút ura, a természet része, aki gondosan szedegette össze a viharkor partra kivetett moszatot, undokságot, és szemmel tartotta a nagycsaládokról leváló gyerekeket. Elmondhatatlan édes-ségű, borzongatóan nagystílusú úszások estek a trasimenói tóban. Csak úgy el lehetett húzni az Isola Maggioréig, ott a kikötő előtti büdösebbecske vízbe az ember már nem evezett be, de azért olyan jól el bírhattuk nézegetni a himbálózó csónakokat, meg a bűzlő hálókat, azt az egész csendes és magára hagyott, szinte senkit sem érdeklő életet, ami ott hányódott a polgári biztonság látszatra senkit nem érdeklő hullámverésében. Néha meg az ember elhúzott a sétahajó nyomdokvívén a szandolinnal, s hagyta, hogy olyan jól ki legyen lebegtetve. Vadkacsák, kormoránok meg sirályok követésnyi távolságban még az ég partján, aztán amint megjelenik az alkonyipír és az esti szellő, amelyben minden jobban tetsző. Hanyatt vágjuk magunkat a zöldes és lassan haldokló vízen, és mint egy játékot, elnézzük a vonatot, ahogyan piros mozdonyával eltűnik a távoli hegy alagútjában. Közben meg nem feledkezünk Sabrináról, aki ráérős pontossággal olvassa táskányi napilapját és magazinját, néha kiemelkedünk a vízből, felhajlunk, integetünk és fújunk, ő is feláll, viszonozza, leolvasható az ajkáról, hogy valami édeset kiált. Hát itt a Lagóban most az Isten ideje. Lassan haldoklott az a víz, aztán a lábamat sem mertem már beletenni.

Mindig is excitáltak a tóparti helynevek. Sanguinetto, Tuoro sul Trasimeno... ez már egy másik, nem etruszk és nem római, ez már egy pún történet. A petrellei hosszú évek során, aztán valamilyen elképzelésem csak kialakult arról, hogy mi történt ott a völgyben és a tó partján, meg hogy mit is őriznek tulajdonképpen azok a nevek. Amikor már semmi tennivalóm nem maradt a házban és a kertben, elővettem huszonnégy sebességes kerékpáromat és elkarikáztam Cita di Castellóba olvasgatni. Igen drága kerékpáromat odaláncoltam, a templom oldalában megmaradt lőköző vasak egyikéhez, reményelve, hogy éppen onnan nem lopják el és bevettem magam a városi könyvtár állagaiba — melyben a kéziratok meg a manuscriptumok összekeveredve vagynak még egészen (egyikükben-másikukban benne a másoló szerzetes neve: amint odahagyta. Elfutott, vissza nem tért, megölték — mi történt, nem tunni. Kétségtelen, hogy a kézirát másolását senki nem folytatta.)

Mi is derült ki? — csak a tényeket mesélem; Petrelle völgye volt az egyike azoknak, amelyen az ifjú Hannibál fölvezette csapatait, illetve amelyen a hajtok még egyben bírták tartani a elefántokat (ámde,

lehet, hogy e hatalmas állatok már érezték a víz szagát); és egyszerűen csak — még meg sem virradhatott —, amikor a fiatal pun minden völgyön felvezetett szürkéi ott állanak a tó karimáján; velük szemben, meg alattunk... nos, idézzük Florus Apologétát, annak jelzésül, hogy néha minden másként van, avagy másként lehetséges: "A Ticinus közelében elszenvetett vereség után a Trebia melletti következett. Ekkor Sempronius consul volt a vezérünk, s itt tombolta ki magát a pun háború második vihara. A rendkívül fondorlatos ellenség kihasználta, hogy hideg és havas nap köszöntött be. A katonák előzőleg tűznél megmelegítették tagjaikat, megkenték olajjal, s ezek a délről, a tűző nap országából jött emberek — elmondani is rémes — télvíz idején tulajdon földünkön győztek le bennünket. Flaminius fővezérsege idején a Thrasymenus-tónál sújtott le ránk harmadszor Hannibál villámcsapása. Ekkor újfajta karthagói hadicselre került sor: a többől felszálló ködpára és mocsár bozótja elrejtette a pun lovasságot, amely hirtelen hátba támadta a harcolókat. Az istenekre mégsem lehet panaszunk. Csodás jelek előre megjósolták vigyázatlan hadvezérünknek a küszöbön álló katasztrófát: méhraj telepedett a hadijelvényekre, a harci sasok pedig nehezen mozdultak meg, és amikor az emberek csatasorba álltak, hatalmas földrengés támadt, bár meglehet, hogy ezt a földindulást a lovak és a katonák ide-oda száguldozása és a vadul rázott fegyverek idézték elő." Derék római barátaink itt tehát a szó legnedvesebb értelmében vízbe haraptak tehát, ámde az istenekre mégsem lehet panaszunk, sem a balsorsot képviselő elefántokra, amint felfele menetelnek a petrellei völgyön és földrengést hoznak a tó partjára és nem először van, hogy több ott a vér mint a víz. De van egy másik történet is, Rogerio gyakran meséli nekem, miután újra figyelmeztet arra, hogy Sanguinetto és Turo sul Trasimeno mellett haladtomban ne feledkezzen ezekről a dolgokról. A másik történet egy bizonyos hagyományból származik, amely egyes történetíróknál éppen úgy megtalálható, mint a népkönyvekben, sőt képi ábrázolásokon is; ezek szerint Flaminius igenis tisztában volt a közelítő veszedelem természetével és felmérte, hogy a tópart felé zúduló elefántokkal szemben semmi meg nem állhat. Ekkor folyamodott egy régi keleti harcmóddhoz és még a távoli vidékekről összeszedhető bikákat is a táborba gyűjtötte, a csata hajnalán szűrő és vágó szerszámokat, sarlókat és lándzsákat kötöztetett a bikák szarvára, majd amikor a szürke tömeg lefele kezdett robogni a hegyoldalon, beindította a feketéket. Persze, baj történt: vagy nem mérte fel a kellő távolságot, vagy a pillantót vétette el: a bikák elrobogtak, majd, vagy mert megijedtek, vagy mert kifogyott a szusz, megfordultak és ugyanolyan eszeveszett szabályossággal, ahogy előre,

ez alkalommal visszafelé kezdtek száguldanival és Flaminius csapatait beleszarválták a tóba.

Úgy elfutottak a napok ezen az istenáldotta vidéken, amikor egyedül voltam, elindultam valamerre, nézegettem a kukorica és dohányültetvényeket, amint maguktól és szemmel láthatóan növekednek az álló párában és a tűző nap fókuszában, beszívtam azt a nehéz, nyers fűszerre emlékeztető illatot, némi részegséggel járt. Nem sok embert lehetett látni: azok a kis völgyek a nagy gazdasági felfutás idején, az ötvenes-hatvanas években egyszer már elnéptelenedtek, s aki még ott maradt, az szemmel láthatóan ezekben az években készülődött és szedelőzködött, megérezni az ilyet. Petrelle legkeményebb fiatalasszonya, Roberta is készülődött. A férje valahol hétszámra elvult, talán egy kerámiagyárban

magának sem lehet könnyű ilyenkor egyedül.

Azért olyan elviselhetetlen sem volt: reggelente írtam meg olvastam, aztán meg a kiskertben dolgoztam a ház előtt, régóta nem ásta fel már senki, minden elgyomosodott, a kerítés dűledezett. Azzal tisztában voltam, hogy ha valamikor kezdeni akarok valamit ezzel a kerttel, nagyon fel kell javítani a talajt. Így hát valami gypféléseget akartam létrehozni nagyjából, valami ilyen ligetszerűséget (a régi tulajdonos, De Biadetti bácsi valamikor répát termelt a kukorica között, néha mulatságosan előbukkant a nyom). A kert alsó részében egy kis szőlő volt, valami elkorhadt lécezetre felfuttatva, néhány cseresznye és barackfa között, ezzel is jól el lehetett bíbelődni, valahogy pofásra, elegánsra akartam vágni az egészet, legyen olyan, mint egy

dermesztő volt a magágy készítése, ahogyan minden egyes szemnek külön megcsinálták a finom földből, homokból és madártrágyából álló kerveréket, betáplálták a lyukba, simogatták, az előcsíráztatás után kiültették a hajtást, valamilyen sodronnyal leterítették a macskák meg az ég madarai ellen, aztán, ha kifagyott — nagy néha — vagy kiölte a nap, kezdték előlről. Valamilyen embertelen némaságban csinálták. Olyankor nem is nagyon szóltunk egymáshoz, akár napokig sem. Úgy mentek el mellettünk a szőlőművelő szerszámaikkal, dohányvágóikkal, mintha nem is léteznének. Egyetlenegy alkalommal mutatta meg magát a házunkban szomszédunk, Giuseppe bácsi, amikor beköltöztünk. Váratlanul megjelent egy hatalmas kosárral, szépen le volt az terítve valamilyen — ámbár nem nagyon érték hozzá, szagról meg lehetett állapítani — régés-régi fehér atlaszkendővel. Füge volt ebben a kosárban, annyi füge, amennyi aznap a Giuseppe háza előtti fáról lehullott, rengeteg. Az öreg pedig csak ennyit mondott: — Én ezt a kis fügét hoztam maguknak, mert nekem ez van! Aztán meg elcsoszogott.

Ez a Trestina is különös hely volt ám, város és mégsem az: méretei szerint annak kellett volna lenni, de valahogyan nem volt központja, még leginkább ott volt a központja, vagy ott lehetett volna, ahol az utak találkoztak, s az egyik — nyilván a legforgalmasabbik — úgy haladt el a legmondénerb bár mellett, hogy a terasz legszélső széke már szinte az utcára jutott. Ezen mindig nagyot neveltünk Sabrinával, mindig amikor elég nagy sebességgel és túladásnyi távolságra a kávéját iszogató vendég arcába bámultunk. Volt még itt egy méregdrága szupermarket (Despar), ahol kis ennivalónkat megvásároltuk (pasta, valami jobb fajta montepulcianói vörös bor, parmezán, leveszöldség — hatalmas minestrákon éltem, néha egy kis hal) nem mondható, hogy akkoriban túlzásba vittük volna a költségeket. Aztán meg egy-egy fagyalt: erdei gyümölcs, szeder, dinnye — nem kell én erről külön zengedezzek. Egyébként imádnivaló üzletei voltak ennek a Trestinának: a bál ruhától a katalógig mindent és minden kivételben meg lehetett benne találni különböző árfevésekben és árresekkel, tolakodás nélkül. Nappal szinte nem is láttál járókelőt az utcáin, olyan volt, akár a régi filmekből ismeretes aranyásós város. Persze előkelő idegenek jártak benne, Mercedesekkel az otthonos németek, meg a mi szomszédunk is, fent Petrellében egy angol házaspár volt, mutogatták azt az egykori kastélyt, amit Sting vett meg, a velünk szembeni hegyoldalon állítólag a belga államé lett egy kolostor.

De maradt itt elég.

Róma, 1997. dec. 11.

Kolozsvár, 1998. márc. 10.

(folytatjuk)

Michelangelo Buonarroti: A Szent Péter templom

dolgozott, az asszony meg néha áthívott kávézni, vagy jött maga a seprűjével, úgymond takarítani. Aztán csak letette az ajtó mellé a szerszámot, beszélgettünk a kávé mellett. Legtöbbször arról, hogy milyen lesz majd neki Fabrianóban, ami, ha jól emlékszem, már a Marcheba esik, de hogy azért még vissza fognak jönni ide is. — De hogy fognak visszajönni — mondtam, de nem baj, Roberta, így van ez jól, ha a férje jól keres, oda kell menni, ez a világ rendje, majd néha visszajönnek a búcsúba a Madonna di Canosciohoz — És mikor jön Sabrina? — kérdezte mindig végezéssel... majd ha eszébe jutok, akkor, vagy még előbb, vagy közben, s a következő kérdéseknek is mindig szabályos menetrendje volt. — És a gyereket mikor csinálják meg? — Roberta, hányszor mondtam már magának... jó, jó, tudom, a gyermekáldás istenáldás is. De azért

hibátlanul megkötött csokornyakendő a többi gúnya között. Nem mintha én ezzel valami rosszat akarnék mondani szomszédaim kertjeiről és munkájáról, ellenkezőleg. Azt láttam, hogy ők voltaképpen két dolgot egyítettek, a legregebbit és a legújabbat: elképesztő, freskókon látható vágószerszámait megbámultam, ezek mindenre alkalmasak voltak. Gyökeret kifordítani, úgy odanyesni valaminek, metszeni, a vágóeszköz minden részének meg volt a maga külön szerepe. És persze, ha valami soha nem látott por, trágya stb. tűnt fel Trestinában, rohantak és megvették, betáplálták a földjükbe. Görnyedeztek is rajta mint az igazi pörök, de az is látszott, hogy ez az utolsó nemzedék, ezzel véget ér valami az évszázadokból, és valahogyan befejeződik az évezred is, ezek a mozdulatok már nem mennek át a következőbe. Különösen

KÁNYÁDI ANDRÁS

A magyar Odüsszeusz

Motto: Csodagépek, számítógépek előfutárja
gombnyomásra működő képtár,
könyvtár, múzeum és katalombakalauz
ez vagyok
sőt idegenvezető kézikönyv
tengerentúli utazóknak
...Milton, Dante, Homérosz, Goethe, Szofoklesz
benne van agyregeszem könyvtárányagában
háromszázhuszezer-hatszázharminchat
más névvel, címmel, glosszákkal cicomázva
és tartalmukat is ösmerem részletig
...csak összefüggések szöszövényétől megfosztva
önálló gondolatom nincs

Máté Imre: Így írtok künn!

Már ez a mottóul választott és Cs. Szabó Lászlót tökéletesen kifejező kis paródia is jelzi: sokoldalú, széles látókörű íróval van dolgunk, kinek munkássága mintegy hét vastag kötetet tesz ki, s a benne való eligazodás nem ígérkezik könnyű feladatnak. Mégis, a vizsgálódás a jellegzetes "cseszabói" számmisztikához nyúlva, hármas felosztást kísérel meg (a Római muzsika 3 napló és 3 esszé ötvöze, a híres könyv neve Három költő, esszéi legtöbbször is a bűvös szám szerepel: Három hangneme, Három festő, Három esszé a művészetről).

Legelső területként a "beszélgető embert" lehetne megjelölni. Hosszú ideig a londoni rádió munkatársaként működött, számos interjút készített, s ezekből gyakran több derül ki róla, mint a riportalanyról; mikor ő szerepel kérdezésként, akkor sem történik másként. Kiváló beszélgetőpartner lehetne: okos, szellemes, hihetetlenül művelt, csak éppen a várt dialógus hosszú, nagytudású és nyelvben tobzódó monologizálással fajul, ami persze bosszantó, ha a kérdezett például Pilinszky János — őt ugyan a bevezetőben "angyal inkognitóban"-nak titulálja, később viszont alig hagyja szóhoz jutni. Két hosszabb interjút készített Londonban az Apokrif szerzőjével: az Aljosa című, Pilinszkyt Dosztojevszkijjel rokonító első beszélgetésben rögtön az elején művészettörténeti párhuzamokat von, bizánci ikonművészetet és Piranesi emlegetve az Apokrif kapcsán, majd siet a szenvedő misztikus gondolatait, rezdüléseit azonnal nyelvi formába önteni, mielőtt még a költő megszólalna; kissé lekezelő modorban, félig-meddig megjátszott döbbenettel reagál Pilinszky isme-

reteinek hiányosságára; sürgősen felsorolva 5-6 francia és német barokk katolikus költőt ("az érzéki morbiditás tömjénfüstös költőit"), végül még partnerének is engedélyez néhány szót. A második, későbbi találkozás alkalmával enyhe gúnnal emlegeti fel a régebbi beszélgetés fehér foltjait, majd, ezúttal tágabb teret hagyva társának, megelégszik néhány szobrászati kitéréssel, az angol közéletéről és anglofóbiáról szóló kisebb eszmefuttatással, szellemi történeti tipológiák rövid felsorolásával (szász és kelta kultúra szembesítése, Nemes Nagy Ágnes és Emily Brontë északi lelki rokonsága), elmesél egy Sibeliusról szóló anekdotát, végül angolra fordítva és lefordítva, Yeats néhány soros idézetével bűvöli el a nyugodtan várakozó költőt és a hallgatóságot, nem feledkeztet meg egy-egy biztatásról, mint "egyébként jó a választásod, én is...". Mikor ő maga a riportalany, a feltett kérdésekre alapos válaszokat ad (szintén), és kirajzolódik előttünk egy Németh Lászlóval szellemi rokonságot tartó, jelentős személyiség portréja. Nem tartja magát polihisztnak, mindössze a "művelődéstörténet, gazdaság-, művészet-, irodalom-, építészet-, zenetörténet elég sok fejezetéhez értek, s még ma is fantasztikusan jó a memóriám". Olvasmányai között nem szerepelnek természettudományos művek, sőt filozófiából is csak a művészfilozófusokat — Nietzsche, Schopenhauer — olvassa. Magát erdélyi "begyökerezettségűnek" vallja, 13 éves koráig Kolozsváron élt, erős kálvinista nevelést kapott, s a predestináció tanát többé-kevésbé elfogadja, a hit kérdése azonban nála az erkölcs alárendelt része, főleg novelláiban igyekszik ezt

a meggyőződését kifejezésre juttatni. Ritka intuícióval rendelkezik: előre megérezte majdani emigrációját. Vértó fantomok könyvéről mondja: nemcsak külföldön (nyugaton), de otthon is fantomok között él a magyar író (újabb Németh Lászlóval közös jegy) — ezek a fantomok a gyermek- és serdülőkor, külföldi és belföldi utazások, kalandok visszamaradt emlékei, melyek a magyar próza rejtettebb vonalában is megtalálhatóak: Papp Dániel, a két Cholnoky, valamint Krúdy Gyula novelláiban (a hagyományos realista prózából hiányzik ez a vonás). Emigráns voltának duplán örvendő, látókörének további tárgulását és jelentős tapasztalatgazdagodást jelentett: Miksesre hivatkozva hirdeti a határon túli magyar irodalom létjogosultságát és előnyeit. Minden kozmopolitizmusa mellett mélységesen magyar, a nyelv iránt kiolthatatlan szeretet él benne, Arany Jánost tőrájának tartja. Érdekes és mély megkülönböztetése az esszé és a művészi alkotások között (vers, novella, dráma) helytálló: míg az esszét "kitartás, anyagismeret, jó memória, lírai vonzalom a tárgy vagy témához, távoli, rávillantó, de sohasem erőszakos összefüggések felismerése, mely a harmadik-negyedik újrafogalmazásnál célba talál" jellemzi — az alkotás "belső megszállottságot" és szokszor hónapokig tartó "érlelést" követel. Ezzel már a második területre érkezünk, az esszék termőföldjére.

Cs. Szabó a Nyugat második nagy esszéírónemzedékének a tagja (Gyergyai, Illés Endre, Hevesi András mellett), bár tiltakozik az ilyen besorolás ellen, magát így jellemezve: "alkotó író vagyok, nem nagy, csak szorgalmas és lelkiismeretes". Esszéi azonban nemcsak mennyiségileg múlják fölül prózaírói munkásságának többi részét. Jellegzetes pátoz, "kölcseys latin lángolás" (Szabó Zoltán) és nyelvi szépség hatja át gondosan csiszolt darabjait; ha párhuzamot keresünk, mondatai stílusa a romantikus Flaubert (és nem a száraz, "impassible" mester) közeli rokona. Nemcsak a kimondottan esszé megnevezésű művei, de az esszével kevert naplók és útleírások, útirajzok, emlékezések közös ismertetőjegye: az elemzésre váró mű vagy táj he-

lyett az emberen és az őt körülvevő legendán vagy pletykán van a lényeg. A Három költő (Byron, Keats, Shelley) elé írt bevezetősszéiben (és nem tanulmányban) a korai halál problémája foglalkoztatja, a három hasonló személyiség; a művekről nem sok szó esik. Egyik hosszabb írása "szabadon mintázott önéletrajzi fejezet, melynek Illyés Gyula a főszereplője" (ez is csak részben igaz): barátja verseit megemlíti, idéz tőle néha, de sokkal inkább a "szemérmes dunántúli parasztfiú" velős mondásai és mélyreható megállapításai, észrevételei ragadják meg (illyési észrevétel, hogy Marcus Aurelius római lovasszobra "megy a juhász számaron", a San Cosma e Damiano templomban "tanyázó" Krisztus széles tenyerével igencsak jól felképelhette a kufárokat stb.). A Hunok Nyugaton-ban felvonnak a fontosabb francia és olasz írók/költők: Eluard, Aragon, Tzara, Queneau, Mauriac, a bandza Sartre, a magyar Ungaretti, az ellenszenves Moravia néhány rövid, csattanós jelenetben vagy jelzővel, de nem marad el a nyugati magyarok színes társasága (Márai, Németh Andor, Tardos Tibor, Bernáth Aurél) sem — az egész írás különös vegyítése a napló-útirajz és esszé sajátosságainak, melyben az alap, az elsődleges tényező a nagy élmény. A Római muzsika már az előszóban jelzi a keveredést (három napló, három esszé), de a napló inkább az utóbbira hasonlító írásmű, ugyanis történelmi eszmefuttatás, név-etimológiai magyarázatok, szobrok és festmények által kiváltott mély impressziók váltakoznak rövid, lírai betétekkel, irodalmi apokrif-játékokkal (elképzelt történet Apollinaire apjáról), nagy művészek maradványai (Stendhal római benyomásai), művészetkritikával (Raffaello: messze élünk tőle, Michelangelo: köztünk vergődik tüskés magányában), tarkítva sok-sok magyar és erdélyi vonatkozással. Főlösképpen mondani, lépten-nyomon lenyűgöző műveltség árad a rengeteg lexikális asszociációval egyszerre. Hangulatában, megfigyelésében és tudásanyagban méltón igazodik Cs. Szabó későbbi esszéfelfogásához: öregkorában nem meghökkeneni, ha-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>>> folytatás a 17. oldalról

nem tanítani szeretne. Az Alkalom kötetben található rengeteg festőbemutató esszé is csupa tanulság: a művekről ugyan nem sokat, de szerzőjük pletykáiról, legendáiról és kritikai megítélésükről annál többet tudunk meg. Kedvenc nációja az angol (természetesen a magyar után), Shakespeare-ről jómagam sem tudja, hány esszét írt, de a "veszett lord" se tartozik a fehér hollók közé. Megkülönböztetett hely illeti meg Morust és Eliotot, bár az angol tájképfestőkkel szemben alulmaradnak. Második helyen a franciák állanak, főleg Proust és a barokk festők miatt; a németeket Goethe képviseli, többnyire idézetek formájában. Kis nemzet nagy becsülete című esszéjében a hollandok szorgos festőinek gratulál, erdélyi protestáns gyökereihez híven a tizenhatodik századot boncolgatja, a gargantuai életelvvel szembeállítván a keserves harcokat és nélkülözéseket; különös tekintettel a shakespearei beállítottságú Báthory Zsigmond szerencsétlen uralkodására. A magyar költészet századai (mely a francia nyelvre fordított magyar antológia előszava lett később) európaiságunk és világirodalmi költői nagyságaink elfogulatlan vizsgálata egy széles horizontú és meglehetősen nagyvonalú kritikus szemszögéből (Kosztolányit két mondatra méltatja). Külön esszéfűzér még a második világháború előtt írott kultúrtörténeti kalandozás, mely történelem- és mítosz kutatás. Itt is az Európát érintő átütő erejű görög hatást kíséri figyelemmel, a görög mítoszok irodalmi újrafelfedezését Racine-ban látja. Talán legérdekesebb a befejező írás, mely az örök visszatérés mítoszát taglalja a különböző korok szerzőinél (itt érezhető a Nietzsche hatása) — példái nem rendszerezettek.

Utolsó, és egyben élesen különváló (legalábbis stílárius kritériumok szerint) területünk a prózaíró Cs. Szabó (versei, drámái kevésbé jelentősek, de idetartoznak hangvételük alapján). Elbeszélései saját állítása szerint "tündéri realizmus és valóságként átélt szürrealizmus ötvözetei", merőben különböznek esszéi tónusától. A Közel s távol című kötet válogatott novelláit tartalmazza, mottója (ez a vonás,

a mottó sűrű használata esszéiben is nagy súllyal bírt, "közel hozzád, távol tőled / gondolatom csak felőled" archaikusnak tűnő rímei Kazinczytól származnak). Összefoglaló jellemzéseként ismét a "bűvös három" kívánczik ide: történik — valahol — Európában. A színhely változó, alcímnek különböző korok és városok vannak feltüntetve: Velence, Róma, Nápoly, Párizs, London, München, Salzburg — XIII. XVI—XX. század. több jelentéssík váltja egymást, egyik legjobban sikerült novellája A görög hajó, kis mitológiával fűszerezve. A szereplők mindig a Férfi — Nő páros, ahol a foglalkozások megoszlása a következő: a férfi Művész, a nő Anya (erős művészi hajlamokkal). Nagy jelentősége van az álmoknak, emiatt nem derül ki, vagy csak ritkán első olvasásra az intellektuális novellák értelme, a gyors és gyakori síkváltás teljesen elbizonytalanítja a türelmes olvasót, a hősök folyton labirintusban kóvályognak, miközben életük értelmét keresik, célul legtöbbször szabad akaratauk érvényesítését tűzik ki. Ez a folytonos bolyongás a szerző életéből sugárzik át a műbe, s főleg ennek köszönheti Cs. Szabó odüsszeusi vonását. Különben még azt kérdezhetnénk — Ionescót parafrázálván —, na és a magyar Odüsszeusz?

Hegyi Bélával folytatott beszélgetésükben Odüsszeuszra vonatkozólag megemlíti: ő a dantei változat híve, amikor a görög hős, hazatérte után, öregkorában ismét hajóra száll cimboráival és örökre eltűnik a tengeren —, ez az életfelfogás kísérté végig Cs. Szabó Lászlót Kolozsvártól Budapestig, Béctől Párizsig, Rómától Londonig, emlékeztetvén a kötelező hajórázállásra, mely utolsó útjára pont egy évtizede, Budapestben indult.

Sárosi Csaba rajza

Áprilisi évfordulók

- 1 — 100 éve született Gheorghe Cardas román filológus
— 190 éve született Nyikolaj Vasziljevics Gogol orosz író
— 60 éve halt meg Anton Szemjonovics Makarenko orosz pedagógus
— 140 éve született Vikár Béla műfordító
- 2 — 180 éve született Dimitrie Bolintineanu román költő
— 90 éve született Erdődy János író
- 3 — 130 éve halt meg Emich Gusztáv könyvkiadó
— 330 éve halt meg Johann Michael Moscherosch német költő
— 150 éve halt meg Juliusz Slowachi lengyel költő
- 4 — 225 éve halt meg Oliver Goldsmith angol író
— 100 éve született Florin Iordachescu román költő
— 20 éve halt meg Mesterházi Lajos író
- 5 — 70 éve született Cziné Mihály irodalomtörténész
— 580 éve halt meg San Vincent Ferrer katalán író
- 6 — 425 éve halt meg Paulus Mantius olasz humanista
— 720 éve született Ahmed an-Nuvairi arab történész
- 7 — 110 éve született Gabriela Mistral chilei költő
- 8 — 140 éve született Edmund Husserl német filozófus
- 9 — 175 éve született Raphiel Erisztávi grúz költő
— 75 éve született Francisc Munteanu román író
- 10 — 260 éve született Baróti Szabó Dávid költő
— 25 éve halt meg Marcel Pagnol francia író
— 430 éve halt meg Mikolaj Rej lengyel költő
— 90 éve halt meg Algernon Charles Swinburne angol költő
- 11 — 75 éve született Csetri Elek történész
- 12 — 25 éve halt meg Kahána Mózes író
— 100 éve született Tudor Teodorescu-Braniste román író
- 13 — 270 éve született Thomas Percy angol költő
— 250 éve született Rát Mátyás publicista
- 14 — 150 éve halt meg Ján Holly szlovák költő
- 15 — 340 éve halt meg Simon Dach német költő
— 70 éve született Huszár Sándor író
— 280 éve halt meg Madame de Maintenon francia író
- 16 — 430 éve született John Davies angol költő
— 350 éve született Jan Luyken holland költő
- 17 — 425 éve halt meg Joachim Camerarius német humanista
— 90 éve született Ember Győző történész
— 130 éve született Ion Popovici Banateanu román író
- 18 — 40 éve halt meg Szabédi László költő
- 19 — 175 éve halt meg George Gordon Byron angol költő
— 240 éve született August Wilhelm Iffland német író
— 180 éve született Mentovich Ferenc költő
- 20 — 120 éve született Robert Lynd író
- 21 — 70 éve született Cholnoky László író
— 200 éve született Táncsics Mihály író
- 22 — 275 éve született Immanuel Kant német filozófus
— 110 éve született Ludwig Renn német író
- 23 — 140 éve született Lazar Saineanu román folklorista
- 24 — 170 éve született Bartal Antal filológus
— 280 éve született Giuseppe Baretti olasz író
- 25 — 90 éve született Aurel Marin román költő
— 140 éve született Jegor Jefimovics Necsjajev orosz költő
- 26 — 300 éve halt meg Jean Racine francia drámaíró
- 27 — 240 éve született Mary Wollstonecraft angol író
— 100 éve született André Wurmser francia író
- 28 — 80 éve született Karl Kraus osztrák költő
— 125 éve született Kovács József történész
— 140 éve született Antonio de Oliveira brazil költő
- 29 — 275 éve született Pedro Antonio Carcao portugál költő
- 30 — 190 éve született Ludwik Szyrmer lengyel író

KÓDEX —

— Két fontos könyv is megjelent a múlt évben. Az Unikornisnál, a klasszikusokat bemutató sorozatban válogatott verseinek gyűjteménye, a Magvetőnél pedig versfordításainak három kötete, a *Hatvan év alatt a föld körül*.

— Én most egy olyan pontra jutottam, ahol rendeznem és összegezni kellett, amit eddig végeztem. Nemcsak a korom vagy a betegségem miatt. Sokkal inkább, mert mostanában jöttem rá, micsoda súlyos mondata Adynak az, hogy "Minden Egész eltörött". Itt van az az ellentmondás, melyre — anélkül, hogy tudtam volna róla, legalábbis kezdetben — egész munkásságomat alapoztam. Ez a század lényegét megragadó, prófétaian komor, engem mélyen megrázó észrevétel egy szononban, afféle dalocskában szólal meg: a Kocsi-út az éjszakában három strófáját akár egy orfeum énekesnője is elbúghatná a közönségének.

— Lehet, de a dal mégiscsak a legzártabb, legrejtelmesebb, s a legnagyobb fegyelmet követelő, s mindig valami titkos egész létét, épségét sugalló költészeti műfajok egyike.

— Hát persze. Nyilván ezért is hangzik fel épp egy dalban, hogy "Minden Egész eltörött, / Minden láng csak részekben lobban". Mi más adhatna nagyobb és sötétebb feszültséget egy ilyen állításnak? Akkor viszont hogy van ez? Mi tört el? Mi van az Egésszel? Az Unikornis-kötet anyagát válogatva arra kellett rájónnom, hogy az én vállalkozásomnak volt egy tudatosan végigvitt része: ha minden egész eltörött, akkor szedjük össze a cserepeket, és kíséreljük meg kirakni azokból az egész képét. Ahhoz azonban, hogy a töredékekből összeáljon az egész, és hiteles is legyen, kell valami ragasztóanyag. Most láttam meg, mi ez. De ahhoz, hogy ezt elmondjam, egy kis kitérőt kell tennem. Tudtam már egy ideje, hogy én is mindent meg tudok csinálni egy verssorral, mint Weöres. Nem azon a szinten, amelyiken ő, mert az a szint más számára nem létezik. Weöres Oberon volt, a tündérkirály, egyszeri csoda, határtalan és súlytalan (persze nem művészileg, hanem repüléstechnikailag, ha nem tett szét neki ez a világegyetem, képzelt egy másikat, átlibbent oda, és jól elvolt benne). Én viszont a saját mindentudásomnak előbb inasa, majd mestereként is megmaradtam hadiárvának, illetve félárvának, akit embertelen emlékek súlya nyűgözött a földhöz. Arcot váltani, alakot cserélni, az oké, de kirepülni ebből a halálos emlékcspadából, azt már nem. Azaz ebben a képlékeny és folyton formáját változtató világban, ahová tehetségem juttatott, egyetlen szilárd pont volt, az élettörténetem. Kiűtött hát rajtam a korszerű irodalomfelfogás szerint veszélyes betegség, az életrajziség. 1970-ben írtam egy tizenöt prózaversből álló "családrege"t, azt hittem, ennyi; hogy sztorizom. Nem tudtam, hogy egyéb verseimet írva is egy életrajzi regényt írok. Majdnem úgy, mint Oravecz Imre a maga Szajláját. Épp csak nem egyfajta, egy hangütésű versekben, hanem a lekülönfélébb módon különbözőkben, amiből egy újabb különös-ség következett. A belülről Tandoritól sem idegen kétségek feszítette verseket egy szilárd ív fogta össze, mint egy eleje van-vége van múlt századi regényt. Mondhatom, hogy az életmű-válogatásnak én voltam az egyik legmeghökkenettebb olvasója. A kiadó minden kétséget kizáróan jóindulatú munkatársa, aki a szerzők tekintetében a holtakhoz szokott, úgy kezdett egy mondatot, hogy "a jogutódokkal ezt úgy rendezzük el", majd hirtelen így folytatta: "Ja persze, maga még él!" Hát alig, de még igen. Szóval egy ilyen sorozatra a kritika nem figyel. Úgy gondolja, hogy ez az aranyirádás régmúlt. Mindenesetre, ha ebben a sorozatban, hát ebben, én összeraktam a cserepeket, és azt hiszem, hogy ezzel megtehettem, amit megtehettem.

— A részvétlenségre, az érdektelenségre nem most gondol először. Emlegetett kötetében írja: "irodalmi díjakkal feldíszített száradó karácsonyfa vagyok". S azt is, hogy "Tisztelt Bankkuratórium, a művészet nem való semmire".

— Ez nem annyira panasz, amennyire önironia. Az persze ingerel, ha a fogadtatás méltánytalanságát a költészet rovására írják. Úgy mondják, ez csak a fogadj isten, mert az adjon isten a sok bonyolult, érthetetlen, magánérdekű vers. Ezt a helyzetelemzést nem tartom sem érvényesnek, sem tisztességesnek. Az viszont igaz, hogy nem vagyok tiszta képlet, olyan költő, akit manapság az egyetemi irodalomértés például állít, és követésre ajánl. Ez a tan-széki megközelítés alighanem kiűtést kap attól, hogy valaki ilyen zavaróan közvetlen és közvetett egyszerre, modern is, posztmodern is, klasszikus is, ahogy Lator írja rólam a kötet utószavában, de igazából egyik sem, hanem, ezt is ő írja ugyanott, egy független szellem. Azzal meg mire megy nemzeti Teória uram? Nem igazolom az elméletét, nem igazolom a poétikai eszményét. A fene essen az ilyen költőbe!

Részletek Varga Lajos Mártonnak Orbán Ottóval készített interjúból (Népszabadság, 1999. II. 6.)

— INDEX

REFLEXIÓK 24.

Hisz-e még a zene önmagában?

Hitetlen korban élünk. És még nem lábtunk ki belőle. A zene mint az ember isteni megnyilatkozása régóta elvesztette hitét önmagában. A hitet *önmagán kívül* kereste — *ha kereste*. Mindenben hinni akart!

A romantika az érzések kozmoszában hitt és az érzelmek mélyére akart leszállni. Mennyés pokoljárás volt ez. Pedig a legzeneibb századnak tartjuk ma is a 19. századot, a romantikus zene időbirióalmának. Úgy tűnik, ez a kor hitt a legbizonyosabban a zenében. De ha egy kicsit közelebb megyünk e zene lényegéhez, úgy például a vallásos hit megragadásának egyik gyönyörű példáját fedezhetjük föl benne. Wagner *Parsifalja* éppen ezt fejt ki: a kereszténység lényegét, a szeretet-princípium zenévé oldását. Wagner sokszor ír a kereszténység hit-igazáról, de valahogyan sohasem sikerül szavakban úgy megragadnia azt, mint ahogyan zenéjében teszi. Liszt nagy egyházi művei is e vallásos hit nagyszerű megnyilvánulásai.

A romantikából kinövő impresszionizmus az isteni TERMÉSZETBEN keresi és találja meg hitét. Egyenes folytatása a romantika keresztényi hitvallásának. A természet Istene műve, maga az isteni princípium megnyilvánulása, benne hinni: ISTENHIT.

A romantikát megelőzően Beethoven ÖRÖMHIT keresése jelzi a kibontakozó utat. A IX. SZIMFÓNIA utolsó tételében Beethoven szemléletesen mutatja be ezt az utat. Sorra felmutatja, majd elveti az első tétel kozmikus tragikumát, a második tétel fékevesztett sodrását, a harmadik tétel lelki derűjét. Az ÖRÖM, a BOLDOGSÁG a cél. Az e célokba vetett hit. Ezt kell elérni, hirdeti a Schiller-óda megzenésítése. A 20. század zenéje is a Beethoven-romantika-impresszionizmus útvonalán halad tovább. A panteizmust a végletekig fokozza, visszanyúl az őseredetihez, a romlatlan, *igéző kezdetekhez*. Népek ősi zenéjében keresi új hitét. A másik

irányzat a mindent-mérhető-ségben, kiszámíthatóságban találja fel új zenevallását. Aztán a technikai civilizáció gépi mechanizmusaiban véli felfedezni igazi önmagát. Az utak mindig bezárultak. Sokszor már az út felénél tilalomfák jelezték: *nincs tovább*. De ott volt reménységül, hogy lehet új utat törni és ott megtalálni a zene igazi lényegét, igazi önmagát. A zene újra hinni akart önmagában. Olyannyira, hogy lemondott a kifejező címadásról. Sőt éppen a címmel akart elkerülni mindenféle utalást a zene tartalmára vonatkozólag. Még addig is eljutottunk, hogy egyszerűen már nem adtunk címet. Kétségbeesett kísérletek voltak ezek, ahhoz, hogy a zene ismét zene legyen, hogy végre ismét hihesen önmagában. Most, a század végén töredelmesen be kell valanunk: a KÍSÉRLET NEM SIKERÜLT. Nem jutottunk el ismét a mozarti zene önmagába vetett hitéhez. De még a barokk zene hit-bizonyosságát sem tudtuk megközelíteni. Pedig a neostílusok (neobarokk, neoklasszicizmus) kimondatlanul éppen ezt a hitbizonyosságot célozták meg. Néha sikerült is, de a végső eredmény valahogyan nem született meg. A zene elbizonytalanodott. Nemcsak nyelvezetében, de még technikájában is. A technikai tűzijátékok is csak ideig-óráig tudták azt a látszatot kelteni, hogy biztosak vagyunk önmagunkban. Eljutottunk a totális bizonytalansághoz: MI a zene, KI a zene?

A jövő századtól, a jövő évezredtől várjuk a rend helyreállítását. Addig is mind jobban csodáljuk, szeretjük, tiszteljük és néha utánózzuk az aranykorokat. A Palestrina, Bach, Mozart útvonal boldogságzenéjét. Ők a zene önmagába vetett hitét nem akarták, hanem ÉLTÉK. Mozart írja: "Miért van az olasz vígoperának mindenütt sikerük mindazon nyomorúság ellenére, amit szövegeikben találunk? ... Mert a zene uralkodik bennük."

"Mert a ZENE URALKODIK..." — visszhangzik Mozart szava ma is bennünk. Ma már biztosak vagyunk abban, hogy a zene ISMÉT HINNI FOG ÖN-MAGÁBAN!

TERÉNYI EDE

HOL-

Kolozsvárott megjelent a *Génusz* című ifjúsági ismeretterjesztő szemle, Dáné Tibor Kálmán főszerkesztésében. A szerkesztőség tagjai: Bálint István, Barzszuly Emil, Benedek Zoltán, Dibernardo Liz, Józsa István, Kovács Péter, Ördög I. Béla és Soós Anna. Felelős kiadó dr. Bartha Zoltán. Kiadja a *Tinivár Lap- és Könyvkiadó Kft.*

Megjelent a *Látó* 2-es száma, amelyben verset olvashatunk Szepesi Attilától, Balázs Imre Józseftől, Karácsonyi Zsolttól, Király Zoltántól. Novellát, naplójegyzetet, kisregényt közöl György Attila (*Az Oriflamme*), Papp Sándor Zsigmond (*a 34-es járat*), Szakács István Péter (*Halálhíradó*), Tóth Mária (*Emocionális kaland*), Kukorelly Endre (*Ich liebe es; Mivelhogyminden ember; Női szakasz. Bevezetés*) és Bogdán László (*Barbara*—2. rész). A *Disputában* Balázs Imre József és Demény Péter levélváltása, valamint Lászlóffy Csaba "*Veszedelemes viszonyok*" című írása. *Dokumentum*: Sebestyén Mihály *Másnap. Adalékok Bernády György 1919—1920-as pályaképe*hez (2., befejező rész). A *Szemle*ben Szabó László és Szabó Á. Tőhötömrecenziói. *Ady-kikötő*: Ady Endre *En nem vagyok magyar?*

Életének 61. évében elhunyt Miklós László újságíró.

A gyulafehérvári *Római Katolikus Teológiai* március 2-án Szilágyi T. Júlia, Fodor Sándor és Lászlóffy Aladár találkozott a teológia hallgatóival és a kolozsvári Szent Mihály plebánia, dr. Cziráj Árpád érseki helynök nevében irodalmi témájú pályázatot hirdetett meg a hallgatóknak.

Marosvásárhelyről az *Ipó László Alapítvány* és a *Kolozsvári Állami Magyar Opera* március 6-án a kolozsvári operában ünnepi díszelőadás keretében nyitja meg az alapítvány kolozsvári fiókját. Műsor: 1. Márkos András szobrász, etnográfus emléktábla-avatása; 2. Ipó László mint festőművész, muzsikus és irodalmár (kiállítás megnyitó, műsorral egybekötve); 3. Díszlevelek kiosztása a tiszteletbeli tagoknak; 4. "*Kabaré*" — a marosvásárhelyi *Hahota* színtársulat előadása; 5. Képsorolások és tombolák, baráti társalgás; 6. Sorsolás.

A lengyel *Literatura na swircie Transylwania* számában szerepel többek között Stefan Augustin Doinas, Ioan Grosan, Flavia Cosma, Liliana Ursu, Lucian Blaga, Ana Blandiana, Mircea Zăciu, Al. Cistelean, Pomogăts Béla, Szilágyi Domokos, Bodor Ádám, Tompa Gábor, Visky András, Kányádi Sándor, Szilágyi István, Csiki László, Láng Zsolt, Szócs Géza és Richard Wagner.

A *Marosvásárhelyi Nemzeti Színház* és az *Ariel Ifjúsági- és Gyermekszínház* február 19. és 21. között a szaksajtó és a színházi szakemberek számára műsorra tűzte az 1998/99-es évad újabb előadásait.

A kolozsvári *Sylvie Moreau Galéria* feb-

ruár 13-tól március 12-ig tartotta meg a "*c'est comme ça, nous sommes en Roumanie*" című kiállítássorozatot. Kiállítók: Olimpiu Bandalac, Bob József, Bartolomé Ferrando, Dorel Gaina, Teodor Graur, Mátyás László, Adrian Muresan-Elian, Űtő Gusztáv, Ana Adam, Ioan Bunus, Dan McKereghan, Toró Attila, Miklósi Dénes, Újvárossy László.

A Hungária Televízió Közalapítvány kolozsvári kurátorai a Duna Televízió Rt. elnökével, Sára Sándorral és belső munkatársaival baráti találkozót rendeztek 1999. március 4-én az Erdélyi Múzeum Egyesület színházában.

Március 13-án a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság idei emlékérmét ünnepélyes keretek között Venczel Árpádnak, Dávid Istvánnak és Miklósi Sikes Csabának nyújtották át.

A Magyar Újságírók Romániai Egyesületének Értesítője (1999 január) "Dokumentum" rovatában közli a Román Sajtóklub által elfogadott Újságírói Etikai Kódexet.

Hivatása gyakorlása közben 1998-ban 19 újságíró ölték meg a világon — közli a Riporterek Határok Nélkül nevű nemzetközi újságíró szervezet, emlékeztetve, hogy 1997-ben 26 újságíró esett áldozatul. Világszerte még mindig 30 országban tiportják lábba a sajtószabadságot.

Budapesten 1999. március 6-án 48 éves korában elhunyt Palotás Dezső költő, író, grafikus.

-MI

Március

Egy halott királylány dicsérete

"Ereszszélen már jégcsapok csepegnek

sok ódon ablak tárul a szeleknek."

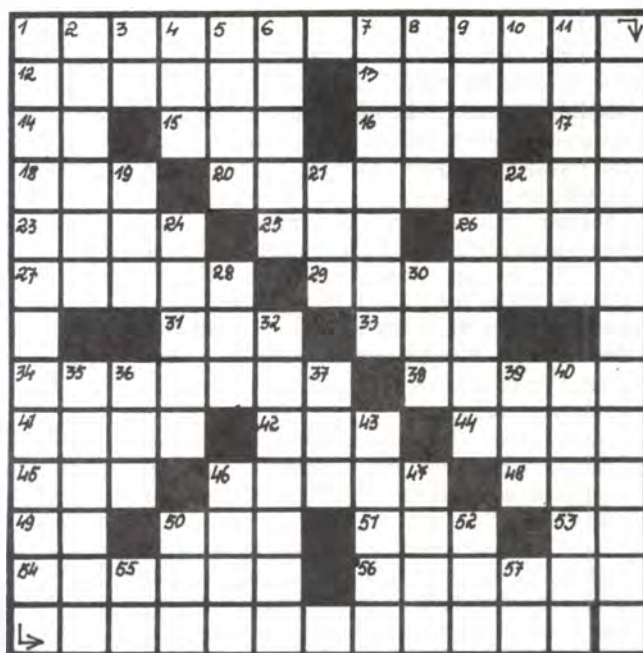
A rejtvény fősoraiban Dsida Jenő versének két sorát találja.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első része 12. Emlékezetéből vesztő. 13. Forradás az arcon. 14. Számnév. 15. Német névelő. 16. Jelkulcs. 17. Nemzeti Bajnokság, röviden. 18. Szivacsos belső szerv. 20. Katonáság. 22. ... Kok; holland úszónő. 23. Kábítószer. 25. Kristályos elem. 26. Intő jel. 27. Ötöl-...; kertel. 29. Partot eláztató folyóvíz. 31. Farmer márkája. 33. Illetve, röviden. 34. Rovatos ív. 38. Harlekin. 41. Vilanyerő. 42. Jód, deutérium és oxigén vegyjele. 44. Opera-énekesnő, (Sylvia). 45. Személyedre. 46. Tej jelzője lehet. 48. A Zsil román neve. 49. Orosz folyam. 50. Belga, japán és lu-

xemburgi autójelzés. 51. Néhol a közepén!. 53. Szereplő a Dallasban. 54. Érzelmi költészet. 56. A föld harmadik legnagyobb szigete.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet második része 2. Ókori örömlány. 3. Pajta. 4. Világító dióda. 5. Az egyik íz. 6. Halk nesz. 7. Galuska. 8. Meleg, rumos ital. 9. Páratlanul várod!. 10. Spanyol és svéd autójelzés. 11. Hangtalan. 19. Pol...; kambodzsai politikus. 21. Róman és osztrák autójelzés. 22. Szappanmárka. 24. Életre keltett agyagszobor. 26. Sütemény jelzője lehet. 28. Talál. 30. Részben a halálba küld!. 32. Hirtelen párolog. 35. Közelkeleti vidék. 36. Rossz angolul. 37. Tromf. 39. Fejleszt. 40. Eszék horvát neve. 43. Arrébb. 46. Magyarországi város Veszprém megyében. 47. Te angolul. 50. Informatikai "mértékegység". 52. Szaglászerve. 55. Részvénytársaság, röviden. 57. Biztató.

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON 5. számában közölt, *Zúg-zeng a jégcimbalom* című rejtvényünk megfejtése: *Februári estén, / Mikor tavaszt lesvén / Háborog a vén Duna: / Kicsi, meleg ágyban / Álom borul lágyan / Minden jó, kis fiura.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős főszerkesztő: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÓCS ISTVÁN: K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iuliu 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288